

הרב אברהם לויפער

אבדק"ק דאראג

ברוקלין נ.י.

בענין החטים למצות מצוה שנקצרו באריוזאנא

(מאמר תגובה)

משאר החטים, גם מה שציין לדברי הפוסקים לא נמצא בזה שום ראי' והוכחה לדבריו.

*

במכתב השני כתב מע"כ לחדש דאפילו אם המוץ של החטים כבר פתוחים והטל נוגע בגוף החיטים, מ"מ אין כאן בית מיחוש כלל, דעיקר ההיתר שהתירו הפוסקים בטל, היא משום שהטל מועט והחטים קשים, ואינו נפק"מ אם החטים פתוחים או לא. וכן אמר לי מע"כ עוד בימי הקיץ העעל"ט שכל הפוסקים שמתירים בטל היא משום דס"ל שאין בטל כח להחמיץ, ובספרי [כרך ב' דף ג"א] כתבתי שיש ת"ח האומרים שאין בטל כח להחמיץ וכו', וכוונתי בזה על מע"כ, והארכתי שם לברר מדברי הפוסקים שמפיהם אנו חיים שאין הדבר כן, דשאר הפוסקים שהעתיקו דברי המאמר מרדכי שמיקל בטל מדייקים בדבריהם שההיתר היא

לכבוד הרה"ג המפואר כש"ת רבי אלי' סימאן שליט"א ר"מ בישיבה תורה ויראה דסאטמאר בקרית יואל.

אחדשה"ט ושלום תורתו כמשפט וכראוי, הנה בעש"ק פ' בשלח העעל"ט, הגיע לידי שני מכתבים שנכתב ע"י מעכ"ת בענין החטים שנקצרו באריוזאנא יע"א בשנה זו אחר שנתייבש לגמרי במחובר לקרקע, מכתב א' שנכתב בחמשה עשר באב תשס"ו לפ"ק להרהגה"צ ר' יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ומכתב ב' שנכתב בפ' בא תשס"ז לפ"ק, ותוכן המכתבים היא לפלפל על החששות שיש על החטים האלו, ולחדש שראוי להדר ליקח חטים האלו יותר משאר החטים שנקצרו בעתן ובזמנן כשהיו צריכים עדיין לקרקע, ואמרתו לנכון להעתיק כמה קטעים מדברי מע"כ, ולהוכיח במישור לעין כל שלא הוסרו בזה החששות כלל וכלל, ובודאי שאין בה שום הידור יותר

1. הערת המערכת: הנה כאשר קבלנו 'מאמר תגובה' זה על תשובתו של הרב אלי' סימאן [שנדפסה בגליון הקודם], שלחנו אותו להרב אלי' סימאן להגיב ע"ז, ונענו לנו תלמידיו אברכי חבורת ה' פסח ככולל אברכים דסאטמאר הבקאים בטוב סוגיא זו, והעירו בזה כיד ה' הטובה עליהם, והא לכם דבריהם:

לכבוד מערכת הקובץ הנפלאה 'אור ישראל' הע"י. הגיע אלינו המכתב מהרב אברהם לויפער אשר בא כמשיב על תשובותיו של הר"מ הרב אלי' סימאן שליט"א שנדפסה בקובץ העבר, ואמרנו לבוא באיזה הערות והשגות על דבריו, אף אם שבעצם ההלכה אין בזה כדי להשיב, כאשר נראה ומורגש לעין כל היודע בטוב סוגיא זו, עכ"ז להיות שמצוי מאד שיתהווה שטטוש המוחות בעינים אלו למי שאינו בקי בזה, ובפרט שאפשר להתבלבל מאד ע"י שינוי הדברים שמתהווה ע"י הבאת קטעים קטנים מספרים, בלי הבאת את כל הענין [או בהעתק קטעים שלא במקומם] אשר כמוכח משנה המשמעות בהרבה פעמים, ע"כ נקטנו בדרך זה להעיר לכה"פ זעיר פה וזעיר פה [ולהשלים הקטעים החסרים] אולם הרבה יותר ממה שכתוב כאן יש בקולמוסינו ואי"ה עוד חזון למועד.

ולהבהרת דברים נעתק קטע מתחילת מכתבו שכתב הרב ישראל צבי ברודא שליט"א אב"ד שערי אורה ב"פ ע"ד מכתב זה, [מיום ג' תצוה תשס"ז] – בהמשך המכתב נביא עוד כמה קטעים ממכתבו הכל לפי הענין, המכתב במילואו נדפסה בקובץ ביוורי חטים שיו"ל בחדש אדר העבר: אורך ימים ושנות חיים, יתנו ויוסיפו מן השמים, לעוסק בתורה בלי עצלתים, ומעלה בה פנינים מזוקקים שבעתים, ה"ה כבוד ידידי הגאון המפורסם לשם ולתהלה חוב"ט ונחית לעומקא דדינא, סדרן ופלפלן בהבנה עמוקה וישרה, כש"ת מוהר"ר אלי' סימאן שליט"א, מרבין תורה לעדרים

משום שהחטה עדיין בתוך השבלים ואין הטל יורד על עצם החטה. וכמו כן נתברר שם באורך מדברי הפוסקים, שאלו הפוסקים שמתירין בטל משום שהיא דבר מועט, מתירים גם כן בגשמים מועטים, וא"כ לדין שאנו נזהרים בגשמים מועטים צריכים להחמיר גם בטל, וכעת לא אכפיל הדברים ומשם תדרשנו לטובה.

ומאוד נפלאתי שבמכתב הראשון ששלח מע"כ להרהגה"צ ר' יעקב יצחק ניימאן זצ"ל בתור שאלה, הרבה מע"כ לדייק מדברי הפוסקים שטל אין מחמיץ במחובר, ולא העתיק כלל שיטת הפוסקים הסוברים דטל מחמיץ במחובר, ולא זו הדרך דכללא אית לן דשאלת חכם חצי תשובה, וכשחכם שואל מציע שני הצדדים בשאלתו, ואין לומר שלא ידע מע"כ שיטת המחמירים בזה, שהרי כבר באמצע הקיץ שלחתי למע"כ מסודר בטוב טעם ודעת שיטות כל הפוסקים המחמירים והמקילין, גם נתבאר שם שמה שיש מקילים

בזה היא משום שהטל היא דבר מועט ולפי"ז מתירים פוסקים אלו גם בגשמים מועטים, וא"כ לדין דמחמירין? במועט גשמים צריכים להחמיר גם בטל [ואז לא נתברר עדיין שהיו החטים פתוחים ויש כאן שאלה חמורה], ואפ"ה לא מצא מע"כ מקום כלל להעתיק דברי האוסרים בזה. [ובאמת גם הרהגה"צ הנ"ל השיב למע"כ בתחלת תשובתו שאע"ג שהמאמר מרדכי מקיל מ"מ יש גם כן שיטות שונות שמחמירים]. ובר מן דין שלא הזכיר מע"כ שיטת המחמירים כלל רק שיטת המקילים, גם כתב שלא מצינו בדברי הפוסקים לאיסור.

על כן אמרתי בלבי בדודאי לא עת לחשות במקום שכותבים להתיר איסור המפורש בדברי הפוסקים³ שטל יכול להחמיץ חטה הקשה אחר שנתיבשה לגמרי במחובר לקרקע, ושנסתי את מתני להעתיק ולסדר את דברי הפוסקים בזה דטל מחמיץ גם את החטים,

בישיה"ק תורה ויראה דסאטמאר. אחד"ש כתר"ה ביותר הכבוד כראוי וכיאות לגברא רבא דכותי' במי"ב, כאשר הגיעני מכתב מאחד אשר תוכנו הוא להשיג על מעכתר"ה, אמנם בהיות שזכיתי להמנות עם מעכתו"ה שליט"א בקצירת החיטים באריזאנא, אמרתי לבא בכתובים בדברים קצרים, אם כי אין מעכתו"ה שליט"א צריך לא לדירי ולא לדכותי. ראשית כל, הלא כמוני כמו מעכתו"ה שליט"א יודעים שכמה וכמה מהפאקטען שכותב המערער אינם אמיתיים כלל וכלל, וא"כ מה שייך לפלפל בכגון דא, ומה שהמערער שואל שאלתו הגדולה, שאם נתהווה עוד לפני הקצירה הנידון אודות המוץ, למה קצרו על סמך שישאלו אח"כ וכי לא ידעו שאח"כ יהי' כבר חשבונות וצירופים של הפסדים, אינני רואה שום טעם להשיב למי שמתקש בכל כוחו שלא לדעת האמת, כי כבר פרסמתי במכתבי, שהגיע גם ליד המערער, שהמציאות היתה שלא היה בזה שום הפסד, וכלל וכלל לא היו מוכרחים ליקח החיטין, וכל הפסד היה עולה לכל היותר ה"טיקע" של הנסיעה, וגם זה לא עבר הכל כי אני ושני האנשים שליוו אותי שילמנו בעו"ה מכיסנו הפרטי, וכל הפסד היה ממש אפסי לכל מבין, ולא היה שום דוחק כלל וכלל ליקח חיטין, ולא לקחו החיטין לנוא יארק רק אחר שאכן התייעצו עם מורי הוראה מובהקים, ואם המערער אין דעתו נוחה מאותן מורי הוראות ששאלו דעתם, הרשות בידי שלא להסתמך עליהם ולא לאכול ממצות אלו, ואינו יכול לכוף לשום בית אופה לאיזה מורה הוראות ישאלו שאלותיהם. ובפרט שאין דבר זה סוד, וכי'ע ידעי על בתי האופה שלקחו חיטין אלה – אצל מי שואלים הם כל שאלותיהם...

2. ...וא"כ לדין דמחמירין... לא ידעתי למי כיוון בזה, כי הלא אין לנו שו"ע המפרש ומבאר כל ההלכות, ואף דמחמירין גם במעט גשמים, לאו משום דמעט ג"כ מחמיץ רק דקשה מאד לצמצם ולהעמיד גבול מהו מעט ומהו הרבה, ואין זה ידוע לנו בדיוק מה נקרא מעט, ע"י במשנ"ב (סי' תס"ז ס"ק ר"ח), שכי' להקל במעט גשמים [בליפה מועטת] ע"ש, אלא שאין אנהנו יודעים פירושו של מעט. אבל טל לעולם מעט הוא. הנה יסוד זה שחידשו כאן לומר דמדאנן מחמירין במעט גשמים ע"כ דמחמירין גם בטל, על היקש' מופרז זה – דלא אישתמיט שום פוסק להביאו – נבנה כמעט כל הערעורים הבאים.

3. תחילת כל דבר נקדים, דאף אם ננקוט כדבריו שהוא 'איסור המפורש בדברי הפוסקים' מ"מ אין זה נוגע לענינינו כלל וכלל, כי הלא כבר מפורסם וידוע דבאותן הימים לא ירד ולא שלט הטל כלל וכלל במחוז ההוא, וכאשר ביאר האב"ד שערי אורה שליט"א במכתבו [מיום ה' משפטים תשס"ז – הנדפס באור ישראל העבר] ונעתיק ממש קטע קטן [והרוצה לראותה במילואה יעיין בקובץ העבר] "ואחר החקירה מאת המשרדים המיוחדים לזה... ושהם מיוחדים למחוז זה שקצרו בו, כי עיני כזה צריכים לידע ולברר רק ממשדר שהוא מוגחה במיוחד בנוגע לאותו מחוז

ואח"כ נעתיק את דברי מע"כ בזה ותשובתם בצדם, ותקותי חזקה שבע"ה יתבררו הדברים לאמתה של תורה.

*

הנה פסק המחבר בשו"ע [או"ח סימן תס"ו ס"ה] שהטל מחמיץ, ובשו"ע נזכרה סתמא משמע שהטל מחמיץ בין חטים ובין קמח⁴, וכל הפוסקים נקטו לדבר פשוט שטל מחמיץ גם חטים, ולא נמצא שום פוסק שיפסוק להלכה שטל אין בו כח להחמיץ חטה הקשה ורק קמח מחמיץ⁵. [ואע"ג שהמאמר מרדכי כתב צדדים שונים להתיר את החטים, וביניהם צידד גם במה שהחטים קשים הם, מ"מ אין להתיר רק בצירוף

כל הטעמים שכתב שם המאמר מרדכי, וכמו שכתב בשו"ת חכם צבי [סימן ע"ג] וז"ל, גם ידוע הוא שכשהפוסק מביא הרבה צדדים להתיר אין לסמוך על כל צד בפני עצמו אף דקאמר ועוד, עכ"ל. וע"ע בשו"ת הרדב"ז [חלק ד' סימן ע', ד"ה כללא דמלתא] שכתב וז"ל, וגם אני לא סמכתי להוציא ממון על טעם זה לבדו אלא בהצטרפות שאר הטעמים. ובוה ראיתי אחד מחכמי דורנו זה טועה סומך על טעם אחד לבדו שכתב הרשב"א או ריב"ש או הרא"ש ז"ל בשאלותיו שנים שלשה טעמים בדין אחד והחכם הזה סומך לו על אחד מהם לבד ועושה מעשה בעלמא אעפ"י שימצא חולק עליו. ושמא בעל התשובה לא כתב אותו לעיקר אלא לסניפין, עכ"ל. והובאו דבריהם

כי הדבר משתנה ממקום למקום, נודע לי שאין בזה שום חשש כלל וכלל, ואפילו אם נחמיר ביותר במה שנוגע לטל, כי מתברר בבירור גמור שבחוקפת השנה שמוזן שחטים אלו עדיין לא היו ראויים לקצירת, והשווה אז לכה"פ בנומער 20, ועד היום שאכן קצרו בו [וגם לרבות משך זמן לפני זה ולאחרי זה] לא ה' במחוז ההוא שום טל, מפני שאין בפאשרות לטל להתהוות שם בזמן ההוא... ובדקתי ומצאתי, דהנה ביום 28 לחודש מאי למספרם, שהאכר עדיין לא רצה לקצור כי מספר הלחות בהתבואה ה' גבוה יותר מדאי, והי' נחשב אז כעדיין צריך לקרקע כי ה' כמה מעלות למעלה 14, ה' אז Dew point במספר 28, זאת אומרת, שעד שלא ירד הטעמפערטור 28 גראד לא יוכל להיות טל, ובאותו היום ירד הטעמפערטור רק עד 57 גראד, ביום שלאח"ז ה' הנקודה הנצרכת שיתהווה טל 31 גראד, והכי קר שהי' באותו יום ה' 53, וביום שלאח"ז היתה נקודת התהוות הטל 38, אבל הטעמפערטור ירד רק עד 57, ביום שאח"ז היתה נקודת התהוות הטל 39 גראד, וירד רק עד 58 גראד, ביום שלאח"ז היתה נקודת התהוות הטל 43, והטעמפערטור ירד עד 62 גראד, ביום שלאח"ז היתה נקודת הטל 44, וירד החום רק עד 65, ביום שלאח"ז היתה נקודת הטל 47, וירד החום עד 69, ביום שלאח"ז ה' נקודת התהוות הטל 53, והחום ירד עד 71 גראד, באופן שהי' כל הזמן הנוגע לנו לענין החיטים הטעמפערטור וה dew point במדה כזו שלא ה' יכול להתהוות שום טל כלל וכלל, והרובה לראות זה בהלות צריך לראות בהטור שלמעלה כתיב dew pt ובהטור שלמעלה כתיב AIR TEMP ולמטה מזה כתב MN דהיינו MINIMUM כלומר הטעמפערטור הכי נמוכה לאותו יום, ואם הטעמפערטור הכי נמוכה לאותו יום אינה לכה"פ כפי נקודת התהוות טל, לא יתהווה טל... נתברר לי בבירור גמור שאין בזה שום מיוחד, ובודאי ל"ה אז שום טל, והוא דבר שהחוש מעיד עליו, ושאתר בירור ה"פאקטען" אי אפשר לפקק עליו. עכ"ד, הרי לך שכל סוגית הטל בניד"ד הוא טבא לפלפולא בעלמא, אך אם בהיות שלפי בירור זה הכתוב למעלה יוצא איזה לעז על רבותינו מצוקי ארץ קדושי ארץ הקודש אשר זה קרוב למאה שנים שאופן קצירת החטים הוא גם אחר שכבר נתייבש לגמרי, בלי שיחששו כלל וכלל לטל, ואין פוצה פה ומצפצף ע"ז כאילו שיש בזה חשש ח"ו, ע"כ כדי לברר מקחם של צדיקים רבני ארה"ק, נברר שאין בכל הנ"ל ממש כלל. [ואף גם לברר מקחו של צדיק הגה"ק מאפא צ"ל שקצר כמה פעמים אחרי שנתייבשו לגמרי ולא חשש לטל כלל, – ע"פ עדות תלמידו הגה"צ ר' משה סופר שליט"א אב"ד פאפא ירושלים].

4. אדרבה אם מדבר מהמחבר, בדבריו משמע כפורש להיפך, כי דין זה ד"טל מחמיץ" מובא 'רק' בסימן תס"ו המיירי מדיני קמח, משא"כ בסימן תס"ז המיירי מדין חטים לא נזכר ענין זה בכלל, [ועוד מדויק כן בכמה מדברי הפוסקים המובאים לקמן בדברינן].

5. יעויין לקמן כי אכן נמצא פוסק שיאמר דבר מוזר כזו... והוא המאמר מרדכי כדמובא להלן. [ומש"כ במוסגר שאין להתיר כ"א בכל הצירופים ראוי להעתיק מש"כ הרב ברודא שליט"א בזה [אחרי שביאר באריכות דבריו המאמר] כמו שמובא דבריו לקמן באות כה ע"ש] ...ומה שכתב המערער שהמאמר מרדכי צירף זה רק לסניף ואי אפשר לסמוך על צירוף שמביא פוסק כי אולי לא התיר רק בצירוף כל הטעמים, איני יודע איזה צירופים יש שם וזה שהעתיקתי הוא כל דברי המאמר מרדכי [ע"ש באות כה כל דברי המאמר] ואני מדבר אודות המאמר מרדכי שחיבר הגאון ר' מרדכי ברמי ז"ל, ויש לי ממנו שני מהדורות, ואני רואה שיצרף שם סניפים, ומה שהעתיק מעכתר"ה מדברי המאמר מרדכי הוא בדיוק מה שכתב שם, ואולי יש לו איזה ספר מאמר מרדכי אחר. ומה שכתב [ע"י לקמן] שמה שאומר מעכתר"ה שהמאמר מרדכי מתיר בזליפה לומעט על החיטים, הוא מרפסן איגרא, מה אעשה והמאמר מרדכי אומר כן, וכן מבוואר ברבנו מנחם, ומה שהוא רוצה לומר שזה על המון כבר ביארתי שאינו כן. עכ"ל].

היא רק דבר מיעוט, והרוקח כתב דאפילו מעט טל יכול להחמיץ, אע"ג דלא הוי רק מיעוטא דמיעוטא, ודו"ק].

ובספר הפרדס הגדול לרש"י [סימן קכ"ז] וכן בספר האורה לרש"י [ח"א סימן פ"ד] כתב וז"ל, ומיבעי ליה למינטר הני חטי דלא ליפול עלייהו מיא בתלוש⁸, ולא הטל בלילה, ומיבעי ליה למינטר הני חטי משעת קצירה ולאשווהו בבית מכוסה במקום צנוע דלא ליגע בהם מיא וטלא, וזהו דרך שמירתן דאמר קרא ושמרתם את המצות ושימור מעיקרא בעינן, דאמר להו רבא להני דמהפכי כיפי, כי מהפכיתו הפכיתו לשם מצה [פסחים מ' וכו', יעו"ש].

ובספר המנהגות (לר"א מלוניל, דף כ"ב) כתב וז"ל, מיחייבי כל ישראל לשמור (הפסח) [החטה] לשם מצה משעת קצירה שלא יפול עליה מים ואפילו טל בלילה וכו' יעו"ש.

פירות הנושרים מזה דעת הפוסקים שטל יש בו כח להחמיץ גם את החטה, ובספרי החדש נתבאר באורך שכן נקטו כל הפוסקים⁹, [ואלו הפוסקים שהתירו בטל התירו גם כן בגשמים

במחצית השקל [סי' תנ"ג]. וע"ע בש"ך חו"מ סי' מ"ו ס"ק קי"ט] שכתב וז"ל, כי כן דרך בעלי התשובות לכתוב דבר אף שאינו עולה להלכה בצירוף טעמים אחרים יעו"ש, ועעו"ש בש"ך [חו"מ סימן פ"א סק"ד] שכתב וז"ל, צ"ע לדינא דבריב"ש לא כתב טעם זה אלא סניף לטעמים אחרים, שכתב שם בהך עובדא ידידה כמה טעמים דלא שייך משטה, וכתב זה אגב ריהטא יעו"ש. וכל שכן בנידון דידן שהמאמר מרכזי אחר שכתב צודים שונים להתיר, כתב במפורש שרק ביורד על גבי השבלים מותר, וא"כ בודאי אין להתיר ביורד על גבי החטים] ובשערי תשובה [סי' תס"ז סקי"א] כתב בשם ספר גינת ורדים שהטל מחמיץ חטים⁶. ובחק יעקב [סימן תס"ז ס"ק י"ד] העתיק מספר הרוקח שכתב מפורש שטל מחמיץ גם חטים, וז"ל חק יעקב שם, כתב הרוקח בסימן רס"ג וז"ל ואם "מעט טל" או מים ושלג על תבואתו יגרוף אותן החטים ויקח תחתיהם, כדאיתא בפרק כל שעה בירושלמי (פסחים פ"ג הלכה א') עכ"ל, הרי מפורש שיטת הרוקח שטל מחמיץ גם חטים. – [ואגב מצינו תוספת חידוש בדברי הרוקח, שדייק לומר "ואם מעט טל", דידוע לכל שעצם הטל

6. יעו"ש בדברי הפוסקים במה המה דנים. בחטים תלושים ששהה עליהם הטל, היינו שרואה הטל השווה על החטים, וכמ"ש במפורש בחק יעקב, [ובעצם מקור הראשון דטל מחמיץ שהוא הירושלמי, מיירי ג"כ בחטים תלושים שהיו מונחים על קרקע התבואה ושהו שם אחר שירד הטל עליהם] משא"כ בניד"ד דנידנן כשהמה בקמה על השדה.

7. אין זה מוכר בכלל, כי הביאור הפשוט בלי 'התוספות חידוש' הוא שטל הוא לעולם מועט וזהו הכוונה מעט טל כלישנא דבני אדם.

8. דייק בלשונו 'תלוש' אבל לא מחובר, ואינו מחלק כלל בין צריך לקרקע או לא.

9. 'כל' הפוסקים, לא ידעתי למי כיוון, כי בספרי הפוסקים שנפץ אצלינו, [גם מה שנמצא באוצר החכמה...] מבואר יוצא להיפך, כי כולם שדנו בדין קמה שנשאר על השדה אחר שנתייבשו לגמרי, דנו בדין הגשם שירד עליהם, גשם חזק או גשם קל, ולא אישטמיתיה אחד שדן מהו בדין הטל שירד עליהם, ולכאורה אדרבה מדרנו בגשם עוד הרבה יותר היה להם לרדן בדין הטל שבוודאי ירד עליהם דהא לא מיעצר [ברוב המקומות], ומהו בכלל השאלה כמה גשם שהיה הלא ממילא נחמץ מהטל... ועוד יותר שמדברי השו"ת והפוסקים, [ולדוגמא נציין רק חלק מהם: 'הרשב"א', ...ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים, (וכדבריו כ' גם במח' כנ"ל) – חידושי הר"ן דף מ', ...נשרו מים – חידושי רבינו דוד, ...ירדו גשמים – ר"א מלוניל – ראבי"ה פסחים ת"ג – ארחות חיים – 'הגהות סמ"ק' בס' רכ"ב, ...'שפעמים' שחימוצו בא בעוד שהתבואה מחוברת מתמת גשמים היורדים בעת הקציר. – ספר 'האגודה' ה' חמו"מ סי' ס"ג ...'לפעמים' גשמים יורדים בעת הקציר בעוד שהוא מחובר וכבר גדול כל צרכו. והכלבו מביאו ומוסיף תיבת גשמים 'מרויבים' – 'מאירי' פסחים דף לא:, ...כגון תבואה שהגיע זמנה ליקצר והשטה אותה בקרקע עד שבאו עליה גשמים מרויבים'. – 'חיי אדם', ...שלא יעמדו השבלים במחובר עד שיתייבשו וילבינו כל צרכן, וכו' ואז 'אם' ירדו עליהם גשמים. – [ועי' גם בנשמת אדם דאם נמצא מצומחות, אפי' ידוע שלא ירדו עליה גשמים, תולין שנעשה מהטל. ולכא' אף בלי מצומחות יש לחשוש דהא שוב נתייבשו, וכאשר חיישינן בגשם], ספר צמח דוד, דן אי נתחמץ דוקא מריבוי מים או אפי' ממועט ולכא' מהו השאלה הלא ממילא ירד עליהן טל, שו"ת פינות הבית סי' י"ח י"ט...נידון חיטי דפיסחא אשר רבו גשמים אי נחזיק ריעותא. – ס' קרבן פסח תס"ז סעיף ד' – שו"ת קול יהודה תשובה ד', ...קול צוחה בעיר, שלקח בעה"ב החטים 'שמונה ימים' אחרי שלקחו שאר אנשים והיה גשמים רבים – שו"ת שם

העיר עוד שגם בספר אור ישראל (מבעהמ"ח ספר טהרת ישראל על הלכות טהרה שנתקבל ונתפשט ספרו בכל תפוצות ישראל) כתב במפורש שצריך לחוש לטל כמו גשמים. גם בשו"ת שם ארי' העתיק לשון המחבר בשו"ע בזה"ל, דגן שבמחבר שאין צריך לקרקע כמונח בכדא דמי ומקבל חימוץ כשכא עליו "טל" ומי גשמים. גם בספר החיים חוקת הפסח כתב שצריכין לחוש לטל רק יכולין לסמוך להקל על דברי המעיל צדקה שהתיר גם בגשמים שאגב מדלייהו לא מחמצין, ולמעשה כבר פסק המחבר בשו"ע כהרשב"א שמקבל

מועטין¹⁰, ולא משום שהטל אין בו כח להחמיץ], ולפי"ז נמצא דבנדון דידן שנקצרו החטים כשכבר נתייבשו לגמרי במחבר לקרקע שעפ"י הלכה נחשבים החטים כקצורים וכתלושים, ובפרט שהיו המוץ של החטים פתוח בעת הקצירה, בודאי צריכין למיחש שמא נתחמצו החטים במחבר ע"י הטל היורד עליה, שכמה פוסקים כתבו במפורש שצריכין לחשוש מפני הטל כמו שחוששין מפני גשמים ונעתקו דבריהם בספרי הנ"ל.

וידידי הרה"ג ר' יצחק שטיין שליט"א (דומ"ץ פאלטישאן, וראב"ד דקארלסבורג)

ארי' לעי' בדבריו שמוכח שנהגו להניח הכרי ע"ג השדה לייבש. – שו"ת כרם חמד או"ח סי' ט"ו, ... על שנה שירדו ריבוי עצום בחודש תמוז בענין שהיו המים רודפים על ערימת חטים 'שכבר נקצרו' וגם עדיין אשר לא נקצט, וכבר הוא יבש ואינו צריך לקרקע. – ספר אמרי דוד סי' תס"ז אות ה', ... אך זה ראיתי נזהרים שלא לקצור חטים השמורות איזה ימים אחר שירדו גשמים המצויים, דכשירדו גשמים המצויים על השבולת שנמגרה כבר והוא כמנה ככדא, נולא הזכיר שום דבר מחשש טל אף שבאותו פיקא מדבר מ'טל]. – שו"ת דברי חיים סי' ל"ט, ... אבל אם נקצרו לאחר שנתייבשו חיישין לכולהו, דהרי ידעין שנשרו במים דהגשמים ה' הרבה למאד, והוי כמו חטים שנפלו למים. – שו"ת ברכת רצ"ה סי' ע"ז, בלשון השאלה והתשובה ע"ש. – שו"ת שם ארי' סימן י"א בהוספות, מיירי שם בגדיש הנמצא ע"פ השדה ודן בהגשם שירד עליו, לכא' הא ירד טל בודאי עליו. – 'ס' בגדי ים טוב' בס' ד', ... אחר חמשה או ששה ימים שאר שנשאר בגורן לקצור כבר נתייבשו לגמרי עד שאין צריכין עוד ליניקת הקרקע, וגשמים היורדין עליהם מחמיצין. – שו"ת שואל ונסאל ח"ה סי' ע"ו. – ע"כ מה שהעתקנו מדברי הראשונים ואחרונים, שראין אנו שדנו בשאלה 'שירד גשמים עליהם' ולא הזכירו דבר אודות הטל, בין במחברין ואין צריכין לקרקע ובין בחטים הנמצאים בגדיש ע"פ השדה, ועוד דבר למדנו ויוצא מבואר מדבריהם כי דרך הקצירה היה שאחר הקצירה היה מניחים אותה על השדה בגדיש ושמו אותה מכל גשם ומים, ולכא' מה שמירה מגשמים אית כאן והלא ממילא ירד עליה הטל בכל לילה. – ועי' עוד בדברינו בקובץ העבר, ובקובץ בירורי חטים אשר ברוב מ"מ שציינו שם תמצא ג"כ כנ"ל].

ואם כוונתו לאיזה מדברי הפוסקים שציין 'בספרו החדש' נברר אותם אחד לאד, א) המחבר, עי' לעיל אות ד'. ב) שו"ת הרמ"ץ עי' לעיל אות כ"ב. ג) שו"ת מעיל צדקה, חוקת הפסח, פעולת צדיק, בזה משך החבל משני צדדיו, כי כל אלו חלקו על שיטת הרשב"א דהא איכא טל, אלא ע"כ דאינו מחמיץ כלל בקמה, והאיך הביא מזה ראי' דאם 'אנן מחמירין' [באמת כמו שנקט המח' כדברי הרשב"א אין לומר שטל מחמיץ, כמו שביארו הנ"ל. ד) שם ארי', מהרש"ם, חיי אדם, אפי' זוטרי, דברי מלכילא, אמרי דוד, המעיין בדבריהם ולא יתפוס איזה תיבה יראה בצדק כי כתבו כן לענין אי מצאו מצומחות שיש לתלות שבאו מהטל שירד עליהן. ה) ומה שהביא מילקוט מעם לועז, מדבריו יש לדייק להיפך, כי מבואר שמה שהיו מניחין החטים ע"פ השדה להתייבש, לכואר הא נתחמצו בכל לילה מהטל היורד עליהם. ובכך לא נתגלה לן כעת מי המה כל הפוסקים החוששין לטל בנידון דידן.

10. ומה בכך שהתירו במעט גשמים, ומה הנפק"מ אם מטעם שהטל אינו מחמיץ, מ"מ ברור ומבורר דסב"ל שאינו מחמיץ, [נדבר ברור שאין לדמות מעט טל למעט גשמים וכנ"ל].

11. מהו כוונתו בזה, אם להגיה לא מצינו בשום פוסק או מפורש ממפרשי השו"ע שיגיה כזה בשו"ע ויוסיף תיבת טל, ובודאי לא בא בזה להגיה במחבר, ואף אם נימא שכונתו לומר כן מדנפשיה, ג"כ לא משמע הכי דארובה מדחסירה המחבר ולא כתביה ע"כ דלא סב"ל הכי, ובעצם הענין המעיין שם בדברי השם ארי' יבין ויראה שלא כתב כן בכדי להחמיר מהטל מחמיץ, רק להקל ולומר שאם מצא מצומחות יש לתלות שבא או מהטל או מהגשם, ולא לפסוק הלכה שהטל מחמיץ. ובאמת המעיין אפי' קצת באותו תשובה בשם ארי' יראה מיד ממש היפך הדברים, שהשם ארי' דן שם בתשובה זו, בדין חטים שהיו בגדיש ע"פ השדה, ונמצאו בה מצומחות אזי יש לחוש שמא ירדו מים עליהם, [ע"ש שכתב בזה לחלק בין מקומו למקום המג"א, עכ"פ] אי נימא שחש לטל האין היו מניחין אותו על השדה, הא אפי' אי לא ירדו גשמים ולא ירד עליה מים ג"כ נתחמצו מהטל היורד עליהם בכל לילה. עכ"פ שמי שאומר שהשם ארי' חייש לטל [אף אם ידייק הלשון 'טל'...] על כרחך שלא עיין בכלל בתשובה ההוא בשם ארי' רק תפס תיבה פה ופה.

שאינו חושש להזהר בהם כל כך, ושמה יפלו לתוך הקמח ולא אדעתיה, ואח"כ מפרש הירושלמי דאפילו למאן דאמר דעשבים שרי דוקא בלוקטן ממש שעות ולמעלה דמאי דטלא פיגא מינהון, שהלחלוחית מהטל שהיה עליהן כבר הופג ונתייבש קצת, אבל הנלקט מקודם שש שעות לא מפני שעדיין הלחלוחית הטל הרבה עליהן, עכ"ל הפני משה שם.

היוצא לנו מזה שהפני משה אינו מדבר כלל מטל היורד על חטים, רק מפרש דברי הירושלמי שצריכים לחשוש גם לחשש רחוק שלא ליתנם במשקל אצל הקמח דחיישינן שמה יפלו לתוך הקמח ולא אדעתיה, אבל אין כאן שום מקום לומר שהפני משה¹³ ס"ל שטל אינו מחמיץ החיטים מפני שהם קשים. וכל מה שכתב מע"כ בזה תמוה היא.

*

מה שכתב מע"כ: וכ"ז בחטים תלושים, אמנם אם נפל טל במחובר עדיין י"ל דאינו אוסר, כמ"ש בשדי חמד (אסיפת דינים מע' חו"מ סי' י' אות י"ג) בשם הרב המגיה בס' בית אהרן דבעודם מחוברים הטל שהוא דבר מועט אינו מחמיץ, ודקדק כן מלשון השו"ע (סי' תס"ז ס"ה) דמשמע דוקא אם ירדו גשמים מקבלים חימוץ ולא טל, וכ' השד"ח שהדקדוק יש לדחות אמנם הסברא נכונה דחטים שהן קשות לא יועיל מעט טל היורד עליהם דרך זילוף להחמיצם עיי"ש, עכ"ד.

תמוה הוא שבכית אהרן כתב מפורש וז"ל, אמנם במחוברין לקרקע הגם דאינן צריכה עוד

חימוץ אף במחובר לקרקע ולא אמרינן דאגב מדלייהו לא מחמצי¹², וא"כ צריכים לזהר גם בטל. גם בספר אפי זוטרי כתב שדוקא כשצריכים החיטים ליניקת הקרקע אין הטל מחמיץ, אבל בחטים שנתייבשו לגמרי הטל מחמיץ.

וכעת נבוא להעתיק את דברי מע"כ בענין זה, מה שכתב במכתב הראשון להרהגה"צ ר' יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ותשובתם בצדם בע"ה, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

*

מה שכתב מע"כ על דברי הירושלמי שטל מחמיץ, שהקרבן העדה מפרש שטל מחמיץ גם חטים, אך הפני משה [בפירושו על הירושלמי שם] מדלא מפרש שהירושלמי מירי בחיטים, משמע דס"ל דדוקא קמח יש בכח הטל להחמיץ אבל לא בחיטים דשרירי.

דבריו אינו מובנים כלל, שזה ודאי שגם להפני משה אסור ליתן החיטים ממש על העשבים שיש בהם טל, רק הפני משה ס"ל שיש לחשוש אפילו לחשש רחוק שמא יפול מהן לקמח, ולכך מפרש דברי הירושלמי דאסור ליתן עשבים לתוך כף מאזנים כדי לכוין המשקל, שנחלקו בזה חכמינו ז"ל יש אומרים דמותר ליתן עשבים לתוך כף מאזנים כדי לכוין המשקל, ואפילו בעשבים לחים לא חיישינן, אבל דבר שהוא לח מעצמו כגון מים וכיוצא אסור דחיישינן שמא יפול מהן לתוך הקמח. ויש אומרים ס"ל איפכא דבמים שרי לפי שהוא נזהר בהם ביותר, אבל עשבים לחים אסור לפי

12. תמי' מאד איך אומרינן פלפלא טבא כזו בדברי המחבר, דהא אם נימא כדבריו שהמחבר שהחמיר ול"א אגב מדלייהו בנשם סב"ל כן גם בטל, יוקשה מאד לשון המח' שכתב "אם ירדו עליהם גשמים", דלפ"ד הוי ליה למיכתב כזה "חטים שנגמרו ועומדים בשדה חמץ הם" דמכיוון שעבר עליהם לינת לילה נתחמצו מהטל... [עיי' לקמן כן מבית אהרן – ונעתיק קטע קטן מדברי הרב ברודא בענין "אבל יש לי שאלה חמורה על דברי המערער – הלא המאמר מרדכי מתיר אפילו למצות מצוה ואפילו להמצריכים שמורה משעת קצירה, ואפילו יחיבנא לי' להמערער פירושו בדברי המאמר מרדכי, אבל הרי הוא מודה דאם ירדו גשמים עליהם ודאי מיפסלי, ולמה לא ביארו דצריך להעמיד שומרים יום ולילה בכל פינה ופינה מהשדות, ומי יודע אולי וכו' וכו' – מכל אלו החששות שכתב וגיבב אודות החיטים מאריזאנא, ובאמת מדוע לא כתב הב"י בשו"ע דאע"פ שלא ירדו גשמים מ"מ להרי"ף דבעינן שמירה משעת קצירה, עדיין אינו מועיל רק אם העמידו שומרים בכל פינות השדה יומם ולילה לא ישבותו" עכ"ל].

13. "אבל אין כאן שום מקום..." הוא כותב כן מתוך הרגש הלב שא"א שהפני משה יסבור שטל אינו מחמיץ החטים, והוא לפי הרגשו ממש דבר פשוט עד שאין צורך אפי' להפני משה לכתבו, ודו"ק כי סוכ"ס לא דיבר הפנ"מ רק מקמח.

דכשירוד על גבי החיטים אז גם לדעת בית אהרן הנ"ל יש לחוש שהטל מחמיצן כנ"ל.

גם באותו תשובה בסופו כתב הבית אהרן וז"ל, ומה שכתבתי למעלה דהטל אינו מחמיץ במחובר לקרקע, מ"מ לענין מעשה יש להחמיר כיון דפסק מרן מורה דאם אינן צריכין ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי, ונמצא דס"ל דמחברים ותלושין כי הדדי ניהו עכ"ל, הרי שלבסוף החמיר¹⁵ אפילו כשירוד על גבי השבלים, ואם נתייבשו לגמרי במחובר צריכין לחשוש שמא נתחמץ, וכש"כ בנדון דידן שירוד הטל על החטים בעצמם אחר שנתייבשו לגמרי במחובר.

ובספרו בגדי יו"ט פסק להקל, אך גם שם כתב במפורש שמיקל מטעם שירוד על גבי מלבושי החטים. נמצא לפי"ז דבנידון לפנינו שכבר היו פתוחים המוץ של החטים בעת הקצירה [וכמו שהעיד הרה"ג רי"צ ברויאר שליט"א במכתבו¹⁶, גם מע"כ הבליע זאת במכתבו], והטל יורד על החיטין בעצמם, אז בודאי שגם הבית אהרן ובגדי יו"ט ס"ל דצריכין לחשוש שמא נתחמץ במחובר. ותמוה הוא איך שמע"כ העתיק בזה רק איזה תיבות

ליניקה לא מקבלי שום חימוץ מדבר מועט כזה הטל היורד עליהם "על גבי מלבושי החיטין"¹⁴ וכו', הרי שלא רצה להתיר רק משום שחטים קשות הן, רק בצירוף שהטל אינו יורד על החטים רק על גבי מלבושי החטים. וא"כ בנדון דידן שהמוץ של החטים היתה כבר פתוחה, אז בודאי יש לחשוש שהטל החמיצן אפילו לפי"ד בית אהרן הנ"ל. ובפרט שבבית אהרן כתב שם מפורש שבחטין תלושים בודאי הטל מחמיץ אע"ג שחטים קשים הם, וא"כ בנדון דידן שהחטים נתייבשו לגמרי במחובר לקרקע שעפ"י הלכה נחשבים כקצורים וכתלושים בודאי יש לחשוש שנתחמץ ע"י הטל, דמה לי בתלוש ומה לי במחובר שכמונחים בכדא דמי, ואין לך אלא מה שהתיר בבית אהרן כשירוד הטל על מלבושי החטים ולא על החטים בעצמם, גם השדי חמד שם בדברי המאמר מרדכי העתיק גם כן תיבת "על השבלים" יעו"ש. נמצא לפי זה שמה שכתב השדי חמד (שם) שהדקדוק יש לדחות אמנם הסברא נכונה דחטים שהן קשות לא יועיל מעט טל היורד עליהן דרך זילוף להחמיצם עיי"ש, זהו דוקא כשירוד הטל על גבי השבלים ולא על החטים,

14. הנה אם קבלה הוא – שאופן הפסק הוא ע"י הבאת תיבות ולשונות מובחרים מספרים – נקבל, ואם לדין הרבה יש לדון, כי נעניין נא ביחד בדבריו של הבית אהרן, אחר שהביא לשון המחבר והרשב"א מסי' תס"ז כ' דמאי דמקבלי חימוץ היינו אי ירדו עליהם גשמים דוקא, אמנם אי לא ירדו עליהן גשמים הטל היורד להם אינו מחמיץ להו בעודן מחוברים לקרקע, וכן מוכח להדיא בפשיטות דברי מרן הקדוש הנזכר [המחבר] דהטל אינו מחמיץ במחוברין לקרקע, שהרי כ' דמקבלין חימוץ אם ירדו עליהן גשמים, ומאי אריא גשמים דנקיט, אימא דבלא"ה הטל מחמיץ להו, אלא מוכרח דטל אינו מחמיץ... אמנם במחברים לקרקע הגם דאינם צריכים עוד ליניקה לא מקבלי שום חימוץ מדבר מועט כזה היורד ע"ג מלבושי החטים, דאלת"ה נמצאו דברי המחבר סתן אהרדי, דממה פסקס בסי' תס"ז מוכח דהטל אינו מחמיץ להו במחוברין, מדנקט אם ירדו עליהן גשמים, ואילו לעיל פסק דהטל מחמיץ, אלא ודאי דמ"ש לעיל שהטל מחמיץ היינו בתלושים דומיא דאינן דמני התם" עכ"ל וע"ש שהאריך עוד, ובראיית כל הענין יראה הרואה שאף אם ננקוט הלשון 'מלבושי החיטים' אולי יש לעיין בכוננתו, אבל כשרואים כל הענין ברור דהרב לעיין כל כוננתו, דהא אי נימא כחילוק זה הרי שוב הק"ל דסתן דברי המחבר אהרדי, אלא ע"כ כוננתו ל'חטים מחוברים' בלי שום חילוק דחוק, [כ"ז] ברור להמענין בתשובה הנ"ל ולא למי שיתפוס תיבה פה ותיבה פה] ודו"ק. וראה עוד לקמן אות כו ואתו טו דבברי הרב ברודא שליט"א.

15. 'לבסוף החמיר' אבל זהו קודם שחזר בבגדי יו"ט. ע' אות הקדום.

16. הגני בזה להעתיק ממכתבו של הרב ברודא שליט"א [מיום ג' תצוה] בשיעור פתיחות המוץ "ובאמת המערער האט זיך פארחשבוניט", כי הלא מכתבו מלא ממה שמביא ממני שהמוץ ה' פתוח, ונתן הרושם כאילו ה' פתוח כפתחו של היכל לכה"פ, ואינו כן כלל, אבל הלא חסר לו ידיעה בסדר גידול החיטים, דכל שהחיטה מתייבשת עד שאינו צריך לקרקע, אז המוץ מתחיל להפתח, ובדיוק כמו שה' באריזאנא, וא"כ הרבנו מנח והמאמר מרדכי, אפילו אם ה' המערער צודק ששבלים שאמרו היינו מוץ, אבל אז – כשהם מדברים – המוץ כבר פתוח, ונפל כל לפולו בבירא" עכ"ד, ומעתה הרואה ישפוט.

הדבר שלא נזכר ברשב"א ובשו"ע ט"ל במחובר" כבר דנו הפוסקים בכמה אנפין, יש אומרים שטל אינו מחמיץ מטעם שיוורד על גבי השבלים, והחטה סוגרת ומסוגרת. ויש אומרים דמשום שהטל הוא דבר מועט יכולין לסמוך על שיטת המעיל צדקה דאגב מדלייהו לא מחמצין¹⁹. ולעומת זה יש פוסקים²⁰ שס"ל שצריכין לחוש גם לטל כמו שחוששים לגשמים, ובשו"ת שם ארי' כשהעתיק לשון השו"ע כתב "גשמים או טל"²¹, וכן שאר פוסקים כתבו במפורש שצריכין לחוש לטל כמו לגשמים, וקצתם נעתקו לעיל.

*

מה שכתב מע"כ: שוב מצאתי בשו"ת רמ"ץ (או"ח סימן ל"ז) שהוכיח גם כן מכח הכרח אחר דהרשב"א ס"ל דאין חשש בטל שהוא דבר מועט, ובוזה מהני לכו"ע ההיתר דאגב מדלייהו לא מחמיץ, עכ"ד.

הנה אין נידון דידן דומה כלל למה שהתיר הרמ"ץ מכח כמה טעמים.

א] דבשו"ת רמ"ץ הנידון היא כשלא נתייבשה ממש רק דאין צריך ליניקה, משא"כ בנידון דידן נתייבשו החטים לגמרי במחובר לקרקע²² [וכמו שנתבאר בספרי כרך ב' דף נ"ה – נ"ו]. גם הרמ"ץ בעצמו כתב מתחלה לדבר

שיהא נראה שס"ל שאין בכח הטל להחמיץ במחובר.

גם בשדי חמד אחר שהעתיק דברי הבית אהרן ומעיל צדקה הנ"ל, התיר גם כן בגשמים מועטים ולא אסר רק כשיוורד גשם חזק, וז"ל, כיון שאי אפשר לטל לרדת בזעף וחזק לזמן ארוך כמו הגשמים, עכ"ל. עוד כתב שם וז"ל, דחטים שהן קשות לא יועיל מעט טל היוורד עליהם דרך זילוף להחמיצם עכ"ל, הרי מבואר מפורש בדבריו שמה שהתיר בטל היא משום שהיא דבר מועט, ומטעם זה התיר גם בגשמים מועטים, ולפי"ז נמצא בפשטות דגם השדי חמד ס"ל דטל יכול להחמיץ את החטה כמו גשמים, רק דמשום דס"ל להקל במיעוט גשמים מיקל גם בטל שהיא דבר מיעוט, וא"כ לדידן דמחמיצין במיעוט גשמים¹⁷ גם בטל צריכין להחמיר. וא"כ תמוה היא איך שהעתיק מע"כ את דברי השדי חמד כאילו ס"ל שאין בטל כח להחמיץ.

*

מה שכתב מע"כ שמשלשון תשובת הרשב"א משמע דרוקא גשמים מחמיץ במחובר ולא טל, אינו מובן מדוע העתיק לשון תשובות הרשב"א, ומה רצה להוסיף בזה על דברי השו"ע שהעתיק לשון הרשב"א¹⁸. ובעצם

17. שוב חזר כאן כגלגל החזור על חידושו הנפלאה שכתב בתחילת דבריו, ומעתה נשאלת השאלה אם הוא יסוד גדול כ"כ דאנו מחמירין במעט גשם והוא הדין במעט טל' למה לא ציין אף מ"מ אחד ליסוד חזק זה, אולם האמת יוכיח כי אין אנו מחמירין במעט גשם כלל וכלל, רק שאין אנו יודעין פירושו של מעט, אבל טל לעולם מעט הוא, [ואין כאן ב' שיטות יש מחמירין ויש מקילין, ומכאן אתה למד לכל אורך המכתב בכל מקום שיוחזר עוה"פ על יסוד זה ודי בזה].

18. במח"כ הרמה, כך דרכו של תורה וכל ספרי השו"ת שלא לסמוך על הקיצורים ואפי' לא על השו"ע רק להביא את הענין מראשיתו.

19. וכן המאמר מרדכי דסב"ל דאינו מחמיץ חיטה הקשה, וכן או כעיו"ז ע"כ צ"ל בביאור כל דברי הפוסקים שדיברו מגשם ולא מטל הנזכרים לעיל באות י' ע"ש.

20. תמצית דבריו: הרשב"א השו"ע וכל הנו"כ לית מאן דחש בזה, 'הפוסקים' [הנעלמים] הם אוסרים.

21. האם כוונת השם ארי' להגיה בדברי המחבר? עי' מש"כ לעיל באות יב.

22. גם כאן אם נעניין בגוף דברי הרמ"ץ אין מה לדון בכלל. וז"ל ונלפע"ד כיון דהרשב"א לא הזכיר חשש חימוץ מירידת הטל, בירוא ליה דאין חשש בזה, דהוא דבר מועט ובוזה מהני לכ"ע האי היתרא דאגב מדלייהו לא מחמצין, עכ"ל. הרי לך שדבריו דכ"ע מודי בטל לסברת המע"צ הוא בדברי הרשב"א דמיירי בנתייבש לגמרי. [וחוץ כל זה אם מבואר שם בדברי הרמ"ץ דסב"ל דמיד שנתבשל אף שאינו נתייבש רק קצת ג"כ דינו כנתבשל לגמרי (עי'ש באות ה' מש"כ דלולא דמיסתפינא היה מגיה בלשון הרשב"א וכו') רק כדרך תבואה שנתבשלה כל צרכה ואין צריך ליניקה, דדרכה להתייבש מעט וכו' וע"ש עוד בתחילת אות ו') וע"כ צ"ל דהא דהקיל בטל הוא אף בנתייבשה דאל"כ לפ"ז האין משתמשין בכל החטים דהא להרמ"ץ דינו כנתייבשו אף כשלא נתייבשו לגמרי].

וא"כ לדין דמחמרינן במיעוט גשמים²⁴, צריכים אנו להחמיר גם בטל.

*

ומה שכתב מע"כ מדברי המאמר מרדכי, תמוה הוא מאוד שהחסיר מלשון המאמר מרדכי שכתב דברים מפורשים וז"ל, "ואם כן בודאי נתחמצו חטין אלו ע"י הטל הנופל עליהם שהרי בכל יום הוא יורד והטל לא נעצר", הרי אנו רואים להדיא שהיא דבר חמור למאוד²⁵.

ומה שכתב מע"כ אחרי שהעתיק דברי המאמר מרדכי וז"ל: ומשמע דאפילו ירד הטל על החטים ממש אין לחוש כלל כיון דלא הוו אלא זליפה מועטת ואמרינן אגב מדלייהו לא מחמצי, ומאחי טעמא התיר אפילו זליפת גשמים כה"ג, עכ"ד.

מאוד נפלאתי איך כתב מע"כ שלדעת המאמר מרדכי אין לחוש אפילו כשירד הטל על החטים ממש, שזהו להיפוך ממה שמבואר להדיא במאמר מרדכי שהתיר רק מטעם שירור הטל "על השבלים", וס"ל שמעט טל היורד "על השבלים" אין לו כח להחמיץ חטה קשה, גם הפוסקים כשהעתיקו דברי המאמר מרדכי הדגישו שעיקר היתרו היא משום שהטל יורד על השבלים. ולדוגמא ע"י בשו"ת צמח דוד, ובשו"ת בגדי יו"ט, ובשו"ת שואל ונשאל, ובשו"ת תנא דבי אליהו, ועוד. גם במשנה ברורה (סימן תס"ז ס"ק י"ח) שהתיר כתב במפורש מטעם שירור על השבלים, ואם כן בנידון דידן שהמוץ מן החטים היו כבר פתוחים בעת הקצירה לא שייך ההיתר של המאמר מרדכי כלל²⁶.

פשוט שזהו דוחק לומר דלענין טל מהני האי התירא אגב מדלייהו דלא מסתבר לחלק בהכי, וכתב רק דיש לומר שזה מיעוטא דמיעוטא להשהות עם קצירת התבואה עד שתתייבש.

[ב] גם מה שהתיר הרמ"ץ דיש לסמוך בזה על המעיל צדקה שס"ל אגב מדלייהו לא מחמצי, הנה המעיל צדקה לא התיר רק כשהם עדיין בקליפתן, כמבואר להדיא בלשון המעיל צדקה שכתב וז"ל, מכל מקום כיון שעדיין מחובר ומכוסה "בקליפתן" לא מחמיץ וכו'. והכפיל דבר זה להלן וז"ל, ומכל שכן "כשעדיין קליפתן החיצונה עליהן", ויש עוד להסתפק אם היה יבש בעת הגשמים אם לא, הוי ליה ספק ספיקא וגו', וכן כתב שם להלן וז"ל, לדעתי ראוי וראוי לסמוך על הוראה זאת אפילו בודאי נתייבשו לגמרי "והם בקליפתן"²³ וכו', יעו"ש, הרי לפנינו שהמעיל צדקה כפל ושינה ושילש שמה שהתיר מטעם אגב מדלייהו היא רק כשהם בקליפתן, וגם על ההיתר של המעיל צדקה כבר סיים עלה מרן הבית יוסף שזהו קולא יתירה לסמוך שאגב מדלייהו לא מחמצי, ועל כל פנים אפילו אם נסמוך להקל על שיטת המעיל צדקה אין לפנינו אלא מה שהתיר בפירוש רק כשהם בקליפתן, אבל אם כבר המוץ פתוחה קצת וכמו שהיתה בנדון דידן, בודאי אין לסמוך על ההיתר דאגב מדלייהו שבזה לא התיר המעיל צדקה, ובודאי צריכים לחשוב שמא נתחמיץ במחובר.

[ג] שהרי הרמ"ץ התיר גם במיעוט גשמים מכח סברא זו דאגב מדלייהו לא מחמצי, ולא משום דס"ל דאין כח בטל להחמיץ במחובר,

23. כאן חזר על חידושו שכ' בדברי הבית אהרן ע"י שם באות יד וע"י גם כאן באות הקדום.

24. נלאיתי מלחזור עוה"פ אבל לא ידעתי מי הוא 'אנו דמחמירין' במעט גשמים, ע"י לעיל באות ב' ובאות יז.

25. גם כאן אחז בררכו להביא רק לשון אחד מתוך פסקא שלימה.

26. גם כאן להבנת הענין 'באמת' נעתיק 'כל' לשון המאמר מרדכי ויראה הוראה, וז"ל בא"ד, על דברי המחבר שכתב בסי' תס"ז ע"י ה' 'דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים' כתב המאמר, יש לדקדק [על דברי המחבר] דהא כבר נתבאר לעיל סס"י תס"ו שהטל מחמיץ וכ"ה בירושלמי, וא"כ בודאי נתחמצו חטין אלו ע"י הטל הנופל עליהם, שהרי בכל יום הוא יורד דק"ל שהטל אינו נעצר, ואפי' לא נפלו עליהם גשמים ליאסר, [כאן כתב כעין שכ' הרמ"ץ והבית אהרן וקחנו משם מה שכתבנו] ואפ"ל נהי דטל מחמיץ, מ"מ מעט טל היורד על השיבלים אין לו כח להחמיץ חטה קשה, דדוקא קמח היה מחמיץ, א"נ חטין

היתרו שהקיל בטל היא משום שיוורד הטל על השבלים ולא על החטים.

*

ומה שהעתיק מע"כ משו"ת מהר"ם שיק (אורח חיים סימן קכ"ה) שכתב וז"ל, ואפילו בדיעבד נראה דאם ידוע שנתייבשו כבר שהם כתלושים וכקצירים, ואם לא קצרום עד אחר כך לא חשיבו כחטים שמורים משעת קצירה, כיון דיבשו הם בקצירה ובעי שמירה, עכ"ל. ומע"כ רצה לדייק מדבריו שמועיל שמירה אחר שכבר נתייבשו לגמרי במחובר לקרקע, והוסיף מע"כ לבנות ע"ז בנין חדש שלטל ליכא למיחש.

ימחול לי מע"כ שדברי הגאון מהר"ם שיק ז"ע פשוטים המה, שדן מאימתי נקרא שמירה משעת קצירה, ועל זה כתב דברים ברורים שאם קוצרין את החטים בשעה שעדיין ספק היא אם נתייבש או נחשבה לשמורה משעת קצירה, אבל אם קצרו אחר שידוע שנתייבשו

ומה שצירף המאמר מרדכי סניף להיתר מה שהחטים קשים, כבר נתבאר לעיל [בהערה ג'] מדברי הפוסקים, שבמקום שפוסק מביא הרבה צדדים להתיר אין לסמוך על צד אחד בפני עצמו, דשמא בעל התשובה לא כתב צד זה לעיקר אלא לסניף, יעו"ש בנועם דבריהם. ובפרט בנידון דידן שכתב המאמר מרדכי במפורש שעיקר התירו היא משום שיוורד הטל על גבי השבלים, ודו"ק.

ומה שכתב מע"כ בסוף דבריו שהמאמר מרדכי התיר אפילו בזליפת גשמים על החטים ממש, היא מרפסין איגרא לכתוב כן²⁷, שבגשמים בודאי לא התיר כשיוורד על החטים ממש, וממה שרוצה מע"כ לדייק מדברי המאמר מרדכי שמתיר גם בזליפת גשמים על החטים ממש, מוכח להדיא שאין בדברי מע"כ ממש, ואדרבא מכאן מוכח שאין כוונת המאמר מרדכי להקל כלל ביורד על החטים, וכל עיקר

שהיו בכלי יורד טל עליהם ונשתהו בתוך הכלי, [א"ה: דייק כאן ב' גונוי דאיסורי, קמח, או חטין שהיו בכלי ודו"ק] מש"כ ביורד על השיבלים שאינו אלא לשעה וזליפה מועטת היא [א"ה: דוק הטיב האם ההיתר הוא מחמת 'השיבלים' או מחמת שאינו אלא לשעה וזליפה מועטת הויה], ומטעם זה נראה דאם נפלו טיפי גשמים על השיבלים ונקצרו למחרתם [אחרי שנתייבשו] דאין לחוש להם כל עיקר, וכן הסכמנו הלכה למעשה, שוב אחר כתיב זה בא לידי פירוש ה"ר מנוח ז"ל על הרמב"ם ז"ל בהל' חמץ ומצה וראיתי שם בפ"ה שכתב גבי דין זה דתבואה מקבלת חימוץ במחובר וכגון שהגיעה זמנה ליקצר ואח"כ נפלו עלי' גשמים מרובים ע"כ, הרי 'שהצריך ריבוי גשמים' [א.ה]. דייק על מה הביא ראי' מרבינו מנוח על כיסוי החטה בשיבלים? וזה מבואר כדברינו, עכ"ל, ומעתה הרואה דברים אלו אפי' הבטתה אחת עמוד על אמיתות הענין האם כוונתו להתיר כיון שהיו בשיבלים, או דמחלק בין קמח לחטה בהיתר א', או לחטים בין כלי שנשתהו זמן מרובה בכלי [ולא כתב שנחמצו משום שאינם במוץ שלהם, רק שנשתהו בכלי ודוק].

ומעתה אחרי שראתי לשון המאמר בשלימות נעתיק דבריו של הרב ברודא שכ' בבאור דברי המאמר שהמה קילורין לעינים וז"ל: אבל מה שמשוה את מעכתר"ה שליט"א לטועה בדבר משנה בהבנת כמה מדברי הפוסקים, נטפתי רק לנקודה אחת. והנה המחבר כתב בס' תס"ז סעי' ה' – "דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים", וכתב על זה המאמר מרדכי... [עיי' בפסקא שלפ"ז כל הלשון] עכ"ל. ומעתה, נתבונן נא דבר, אם תיבת "השיבלים" שכתב המאמר מרדכי הכונה להמוץ, וכמו שפירש המעצור, א"כ למה כתב "דרדוק קמח הי' מחמיץ אי נמי חיטין שהיה בכלי יורד טל עליהם ונשתהו בתוך הכלי מש"כ ביורד על השיבלים שאינו אלא לשעה וזליפה מועטת היא וכל כי האי גוונא אמרינן שפיר כל אגב מדלייהו לא מחמיץ", ולמה דוקא קמח, או חטים שנשתהו בכלי, הלא אם המוץ קצת פתוח ג"כ מחמיץ אליבא דהמאמר מרדכי לפי הבנת המעצור, ולמה כשרוצה המאמר מרדכי לנקוט צד ההיפך של שיבלים נקוט קמח או חטים שמונחים בכלי ונשתהו שם, ואינו נקוט כשהמוץ נפתח – מה שהוא הוה ורגיל כשהתבואה מתייבשת, אלא שהדבר פשוט דשבלים דקאמר היינו מה שאנו קורים באידוש "זאנגען", וכונתו דכשהחטים הם עדיין בקמה בשבלים ועומדים על עמדם ע"פ השדה, דבזה שייך סבר דמדלייהו וגם דהוי זליפה מועטת, בזה אינו אוסר, ורק חטים שבהו רך וסופג מיד, בזה אומר המאמר מרדכי, וזהו גם כוונת המשנה ברורה, כמבואר לכל מעיין בדבריו, ואם המעצור רוצה להכריע נגד המאמר מרדכי, מי עכב על ידו, אבל במאמר מרדכי כתוב בדיוק כמו שכתב מעכתר"ה בשמן [ובענין הצירוף ראה לעיל אות ה'].

27. אף אם יחדש לומר שהוא מרפסין איגרא, מ"מ כן סב"ל להמאמר מרדכי לפי היתר השני וכן כתב הוא בפירושו, ולא ישונה אף אם יכתבו ע"ז שהוא מרפסין איגרא. [וכשיתת המאמר זה – המרפסת איגרא – נוהגין בא"י זה שנים רבות] ועי' לעיל סוף אות ה'.

שהביא מהרוקח דאם ירד מעט טל או שלג דיגרופף החטים יעו"ש ע"כ. ולכאורה שכוונתו גם כן כיון שדינו שיגרופף, הסרת הקשים לא גריעא מגריפת מקום הטל ומותר. ובפרט שעל זה וכיוצא נאמר פוק חזי מאי עמא דבר, עכ"ל.

הרי לפנינו דברים מפורשים שחילק בין טל לגשם משום שטל יורד בנחת ולכך אינו נכנס בתוך החטה, רק על הקש הסובב את החטה, משא"כ הגשם שיורד בזעף מחמת הדוחק יוכל ליכנס גם בגוף החטה, הרי לנו בהדיא שבנידון דידן שהיתה המוץ פתוחה וירד הטל על החטים ממש,²⁹ בודאי שמחמיץ הטל כמו גשמים. גם להלן כתב שהתיר מטעם שכתב הרוקח שצריך לגרופף החטים במקום שהיה שם טל, והעלה שהסרת הקשין לא גריעא מגריפת מקום הטל ומותר, הרי מפורש יוצא שעיקר ההיתור היא משום שירד הטל על הקשין ולא על החטים בעצמם, ואינו מובן כלל איך יכולים לכתוב שלדעת שו"ת תנא דבי אליהו אין צריכים לחשוש לטל אחר שרואים דברים מפורשים להיפוך.

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל: ומבואר מזה שהדין שהמאמר מרדכי מקיל אף בלא טעם דמוץ, רק הוסיף טעם מדיליה דגם המוץ מגין שלא יגיע הטל להחטים, עכ"ד.

אינו מובן כלל³⁰ איך שמע"כ אוחז את החבל בשני ראשים, דכשדן בשיטת תנא דבי אליהו כותב שהתיר משום שאין צריכים כלל לחוש לטל במחובר ולא מטעם שיורד הטל על המוץ ולא על החטים. ושוב כשרוצה להוכיח

שנחשבים כקצורים וכתלושים, אז כבר לא נחשב עוד כחטים שמורה משעת קצירה, דמכיון שכבר נתייבשו נמצא שכבר היו עומדים לקצירה,²⁸ ולפי"ז נמצא שכבר עמדו איזה זמן בלא שמירה. ולפי"ז נמצא דברים מפורשים דחטים שנקצרו אחר שנתייבשו לגמרי במחובר לקרקע אין להם דין שמורה משעת קצירה. ומע"כ בנה בנין בלי יסוד, שכוונת המהר"ם שיק שאחר שנתייבשו לגמרי בעי שמירה על השדות וכמו שעשו הקוצרים החדשים ססדרו שמירה על השדות במשך כ"ד שעות היום והלילה, שהיא דבר זר שלא נשמע מעולם לעשות שמירה כזו, והיות שעל הגשמים שייך לעשות שמירה אבל בטל לא שייך, רצה מע"כ להוכיח שטל אינו מחמיץ.

*

ומה שכתב מע"כ אחר שהעתיק שו"ת תנא דבי אליהו וז"ל: הנה דעת הגה"ק הנ"ל להתיר והעיד דכן נהיגו עלמא שלא חששו לטל במחובר אפילו לאחר שנתייבשו החטים, עכ"ד.

תמה אני, ואעתיק בזה לשון התנא דבי אליהו הנ"ל, וז"ל: וחוף ממה שכתב מאמר מרדכי, אפשר ליתן טעם אחר, לפי שהטל יורד בנחת, וכיון שיורד בנחת אינו נכנס כי אם על הקש הסובב החטה, מה שאין כן המטר שיורד בקושי, ומחמת הדוחק יכנס לפניו. ועיין עיקרי הד"ט (כלל ח"י אות פ"א) מה שהביא משם מעיל צדקה (סימן ס"ח). וראיתי בכתבי הרב משה פירירא ז"ל שנשאל על זה, וכתב ועיין חק יעקב (סימן תס"ז סעיף קטן י"ז) מה

28. ובאם אין הדברים מבוארים בלשון המהר"ם שיק שהביא הר"ם שלי"ט נעתק עוד קטע קטנה שכתוב שם לפני זה, וז"ל המהר"ם שיק "וממילא אתי שפיר מנהג העולם דקודם קצירה אינם משמרין אפילו שהוא יבש", מה זה קודם הקצירה 'אינם משמרין' הול"ל קודם קצירה א"א לישמר, וכוונתו הוא דאין העולם מדקדקים לידע אם ירדה גשמים מזמן שא"צ לקרקע, ודי בזה.

29. גם לכאן שייך דברי הרב ברודא בשיעור פתיחת המוץ ע"י לעיל, ואף גם שאם דיבר מחטים שכבר נגמרו ע"כ הכוונה שגם המוץ כבר התחיל ליפתח איזה משהו, אלא ע"כ כוונתו דטל אינו מרחיק א"ע לתוך המוץ עד החטה כמו הגשם.

30. מה אעשה שלי אין זה תמי' כלל, כי איה"נ בדברי המאמר מרדכי פשוט ההבנה התיר אף בלי טעמא דמוץ, ע"י לעיל שהעתיקנו לשונו, והתנא דבי אליהו התיר 'מטעם חדש' ולא מטעם המאמר 'נוכח' ש בלשונו: 'וחוף ממה שכתב מאמר מרדכי' אפשר ליתן טעם אחר לפי שהטל יורד בנחת, וכיון שיורד בנחת אינו נכנס כי אם על הקש הסובב החטה, מה שאין כן המטר שיורד בקושי, ומחמת הדוחק יכנס לפניו עכ"ל ואין כאן שום חבל ושתי ראשים.

וקיי"ל דטל מחמיץ כמו גשמים ואיך לא חיישינן בחטים הנקצרים אחר שנתייבשו משום טל שיורד עליהם, ומכח זה כתב המאמר מרדכי דמשום שהטל היא רק דבר מועט ויורד על השבלים אינו מחמיץ את החטים, ומכח סברא זו מתיר המאמר מרדכי גם אם נפלו מעט מזעיר טיפי גשמים על השבלים, דלשיטת המאמר מרדכי לא מצינו שום נפק"מ בין טל לטיפי גשמים. וע"ז כתב התנא דבי אליהו טעמא אחרנא לחלק בין טל לגשם, דהטל יורד בנחת ואינו נכנס כי אם על הקש הסובב החטה, מה שאין כן מטר שיורד בקושי ומחמת הדוחק יכנס לפנים, ולפי זה יש להתיר רק בטל ולא במיעוט גשמים, ואח"כ ציין לספר עקרי הד"ט מה שהביא ממעיל צדקה שהתיר גם כן במיעוט גשמים מטעם שיורד על השבלים, וכמו שכתב במאמר מרדכי, ודו"ק.

*

ומה שהעתיק מע"כ משו"ת צמח דוד שכתב וז"ל: נלע"ד להתיר מטעמא אחרנא, דעד כאן לא אמר רבינו אפרים ז"ל אפילו בגשמים מזלפין, אלא כשהן מזלפין על החטים ממש לאחר דישא, אבל כשעדיין התבואה בקשין שלה סוגרת ומסוגרת בעיני רוב גשמים עיי"ש. וסיים עלה מע"כ וז"ל: הרי דנקט לאיסור רק החטים דלאחר דישא, אבל לא החטים במוץ אף שקצתם נפתחו קצת, דאל"כ הול"ל דלרבינו אפרים אסור כשהמוץ מתחיל להפתח, שהוא דבר המצוי בשדה, ועכ"ח דלא חייש לזה, עכ"ד.

אינו מובן כלל איך יכולים לכתוב דברים כאלה במקום שכתב במפורש³² רק במקום שהחטה סוגרת ומסוגרת, וכן העתיק בצמח דוד היתרו של המאמר מרדכי בלשון זה "אם יש לסמוך על הוראה זו שהורה הרב מאמר מרדכי ז"ל הלכה למעשה שאין לחוש ברדת

מדברי התנא דבי אליהו שיטת המאמר מרדכי, או כותב שהתנא דבי אליהו התייר מטעם שיורד הטל על המוץ, והמאמר מרדכי מקיל אף בלא טעם המוץ. מה אומר ומה אדבר שבפלפולים כאלו מתירים חשש חמור,³¹ וד"ל.

*

ואידי דאחי לידן דברי שו"ת תנא דבי אליהו הנ"ל נימא בה מילתא. שכתב וז"ל, הנה על חקירה זאת עמד הרב מאמר מרדכי (סימן תס"ז ס"ק ז') וחקר אוכל להתיר יעויין שם, וכן מדוקדק לשון מרן ז"ל (בסימן תס"ז סעיף ה') שכתב דגן שבמחומר וכו' ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, דלכאורה תיבות אם ירדו עליו גשמים הם למותר, והיה די לומר ומקבל חימוץ יהיה מי שיהיה, אלא ודאי דבא לאפוקי הטל. – וחוזן ממה שכתב מאמר מרדכי, אפשר ליתן טעם אחר, לפי שהטל יורד בנחת, וכיון שיורד בנחת אינו נכנס כי אם על הקש הסובב החטה, מה שאין כן המטר שיורד בקושי, ומחמת הדוחק יכנס לפנים. ועיין עיקרי הד"ט (כלל ח"י אות פ"א) מה שהביא משם מעיל צדקה (סימן ס"ח). – וראיתי בכתבי הרב משה פיריאר ז"ל שנשאל על זה, וכתב ועיין חק יעקב (סימן תס"ז סעיף קטן י"ז) מה שהביא מהרוקח דאם ירד מעט טל או שלג דיגרורן החטים יעו"ש ע"כ. ולכאורה שכוונתו גם כן כיון שדינו שיגרורן הסרת הקשים לא גריעא מגריפת מקום הטל ומותר. ובפרט שעל זה וכיוצא נאמר פוק חזי מאי עמא דבר. – ובהערה שם על הדף [אות י"א] כתב וז"ל, לא ידעתי מה טעם אחר יש בזה, דנראה לי דזהו טעמו של המאמר מרדכי אם כי לשונו אחר ונראה דזוהי כוונתו, עכ"ל.

ול"נ כוונת תנא דבי אליהו הנ"ל שהתיר מטעם אחר, שיש חילוק גדול ביניהם להלכה, דהמאמר מרדכי נתקשה דהלא טל אינו נעצר

31. ואנו נעיר ונאמר, "יש לתרץ בדוחק ראינו, אבל יש להקשות בדוחק גדול לא ראינו ולא שמענו אצל אבותינו ורבותינו".

32. גם בכאן תפס איזה תיבה ליסוד וממנו בנה בנין שלם, האם כוונת הצמח דוד שיהי' לו ממש מסגרת סביב הלא כוונתו מפורש שם בסוף התשובה דחינו שהחטה מכוסה בשבלים, ואינו מולץ על התטים ממש. [וכאשר כן תדייק מריש דבריו "כשהן מזלפין 'על החטה ממש' לאחר דישא"]. ועי' אות כו בדברי הרב ברודא שליט"א.

ומה שכתב מע"כ וז"ל: והנה תשובת מעכ"ק [הכוונה על הנשאל ה"ה הגה"צ רבי יעקב יצחק ניימאנן זצ"ל] נכתבו בקיצור נמרץ כראוי לחכם כמותו, אמנם לתלמיד קטן כמוני צריך הדבר ביאור, שהדר"ג הביא דברי המאמר מרדכי שאין לחוש במחובר לטל מועט, וכ' שהרבה חולקין על סברא זו וראוי להחמיר כמו שאנו מחמירין שאר חומרות לפסה, ושוב הביא דברי המהרש"ם בדעת תורה שאין לקצור רק בחצות שברור שכבר נתייבש הטל.

ולפי מה שכתבתי אין במנהג שום סתירה על שיטת המאמר מרדכי, שדברי המאמר מרדכי לא נאמרו רק שאין לחוש שהטל החמיץ במחובר כמו גשמים שירדו על חטים שכבר אינם צריכים לקרקע, אבל בזה שלא לקצור בעוד שהטל על החטים לית מאן דפליג שצריך למיחש שבתלוש יתקבצו המים ויחמיצו החטים, וכמ"ש בהדיא הגה"ק ר"א מני הנ"ל, וגם לא שמעתי בזמנינו מי שמקיל לקצור קודם ד' שעות, עכ"ד.

אינו מובן כלל איזה סתירה יש כאן, ולאיזה ביאור צריך, ששפתי מהרש"ם ברור מללו שלא לקצור כל זמן שיש טל עליהם מפני שאחר הקצירה הטל מחמיצן, שכל זמן שהחטים מחוברים עדיין לקרקע וצריכין לקרקע אין הטל מחמיצן, משא"כ אחר שקצרו הטל מחמיצן אע"פ שהחטה קשה. ומדברי מהרש"ם יוצא לנו מפורש שטל יכול להחמיץ גם חטה קשה, ולפי זה³⁴ בנידון דידן שנתייבשו החטים לגמרי במחובר לקרקע, שעפ"י הלכה קיי"ל שחטים כאלו נחשבים כקצורים וכתלושים, אז בודאי צריכים לחוש שנחמצו ע"י הטל היורד עליה.

הטל "על השבלים" אחר שנתייבשו, הרי מפורש דאין להקל כשירד הטל על החטים ממש, וכן כאן דייק וכתב שאין להקל רק כשהתבואה בקשין שלה סוגרת ומסוגרת, ואינו מובן כלל אפילו לבר בי רב דחד יומא לדייק איזה דיוק במקום שכתב במפורש שהקולא היא רק בחטה סוגרת ומסוגרת, ולפי דברי מע"כ נמצא שיש להתיר אפילו בגשמים מזלפין על חטים פתוחים, רק לאחר דישה אסור, ושרא ליה מאריה על מה שכתב דברים זרים כאלו.

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל: ובתשובת תנא דבי אליהו הנ"ל כתב שמנהג עה"ק חברון ת"ו שביום הקצירה לא יקצרו כי אם אחר עליית השמש לפחות שעה, ואם יש ענן אותו יום אינם קוצרים מפני הטל, ולפעמים ימצא אפילו שיעבור שעה ועדיין יש טל בשבולים ואינם קוצרים עד שידונו בדעת שבודאי לא נשאר טל עכ"ל. ויוצא לנו מדבריו שאין לחוש לטל במחובר אף לאחר שנתייבשו החטים, ומ"מ צריך ליזהר שלא לקצור עד שידע בודאי שלא נשאר טל, וכמ"ש מהר"ם שיק הנ"ל, וכמ"ש לעיל דלאחר הקצירה יצטברו המים ויחמיצו התלוש, עכ"ד.

אינו מובן כלל איזה מציאה מצא כאן לחדש ולומר שאין לחוש לטל במחובר, הלא דברי התנא דבי אליהו ברורים ופשוטים, שהזהיר שיהרו לקצור רק כשיודעים בבירור שאין טל על השבולים, ומיירי בחטים הנקצרים בזמנם כשעדיין יונק מן הקרקע³³ שאז אינו מקבל חימוץ במחובר.

*

33. גם כאן כדי שלא להילכד בטשטוש הדברים נעתיק לשון השאלה ויראה הרואה אי מיירי לפני שנתייבש לגמרי וז"ל "שאלה. על חטים שנתייבשו במחובר, אם יש לחוש מפני הטל היורד בלילה דקיימא לן שהטל אינו נפסק, כיון דהטל מחמיץ, וכמו שפסק מרן (ס"ו תס"ו) וליזהר ליקח החטים קודם שיבשו או לא" עכ"ל. ואחר זה בתוך תשובתו כתב הנ"ל שאין קוצרים עד שברור שלא נשאר טל, ומעתה האם מיירי לפני שנתייבש בעת שאינו מקבל חימוץ, אתמהה.

34. על זה נאמר דרוש וקבל שכר ודרוש כזה אפי' לומר גם להיפך ואין מזה שום הכרח. ולעצם דבריו יעוי' שם בדברי הר"מ שליט"א שכונתו לומר דאף אם ננקוט כדברי המהרש"ם אין מזה שום סתירה להתירו של המאמר מרדכי, כאשר מבואר הדבר לכל הרוצה להבין.

וכל זה תמוה היא, שלא העתיק מע"כ רק אלו הפוסקים המדברים בחטים שיש עליהם ריעותא ותולים את הריעותא בטל, אך לא העתיק מע"כ כלל שאר שיטות הפוסקים³⁷ שכתבו במפורש שטל מחמיץ כמו גשמים ממש, וכמו בירדו גשמים צריכין לחשוש שמא נתחמצו החיטים מע"כ שאין רואים על החטים שום ריעותא ולא נמצא בהם כלל מבוקעות ומצומחות, כמו כן לגבי טל צריכין לחשוש שמא נתחמצו אפילו כשאין רואים עליהם שום ריעותא. ואלו הפוסקים הסוברים שצריכין לחשוש בטל כמו גבי גשמים, אפי' זוטרי, ספר החיים חקת הפסח, שם ארי' [שהוסיף בלשון השו"ע גם "טל"] אור ישראל חקת הפסח. ומאוד הנני תמה על מע"כ שידע היטב שיטות הפוסקים אלו ששלחתי למע"כ עוד בקיץ העעל"ט, ואפילו הכי כתב שאלה ארוכה ולא הזכיר כלל דיעות אלו.

וגם אלו הפוסקים שהביא מע"כ סוברים שטל יש בו כח להחמיץ במחובר לקרקע, ואם כן גם לדבריהם לא הוי עוד חטים האלה שמורה משעת קצירה, מכיון שנתייבשו לגמרי במחובר לקרקע, ועפ"י הלכה נחשבים כמו חטים תלושים ומנוחים בכדא והטל יורד עליהם, וטל יש בו כח להחמיץ כמו גשמים אפילו כשאין רואים על החטים שום ריעותא, וא"כ נמצא בפשטות דחטים האלו אין להם דין שמורה משעת קצירה ואין יוצאין בו חובת מצת מצוה לשיטת הרי"ף וסייעתו, ודו"ק.

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל: הלא רואין שלא נמצא בהם שום מבוקעות ומצומחות.

מובן שבר בי רב דחד יומא כיון ששומע איזה תיבות בלשון הקודש שאין בהם מבוקעות ומצומחות סובר שזהו ההידור והיא

ומה שכתב מע"כ שהמאמר מרדכי אוסר רק בגשמים³⁵ אבל לא בטל, תמוה היא איך יכולים לכתוב דברים כאלה, הלא המאמר מרדכי כתב מפורש שמתיר הן בטל והן בגשמים מועטים מטעם שיורד על השבלים.

גם אינו מובן כלל מה שכתב מע"כ שלדברי המאמר מרדכי טל אינו מחמיץ במחובר, במקום שהמאמר מרדכי כתב להקל מטעם שיורד "על השבלים"³⁶ ולא על החטים, גם התנא דבי אליהו מתיר רק בגריפת מקום הטל, או בהסרת הקשין דלא גריעא מגריפת מקום הטל. אבל בודאי אינם מתירים כשיורד הטל על החטים בעצמם.

*

מה שכתב מע"כ וז"ל: ואם כוונת מע"כ [הכוונה על הגה"צ רבי יעקב יצחק ניימאנן זצ"ל] שיש להחמיר ולחוש לטל במחובר כמו שנראה מכמה אחרונים, עי' דברי מלכיאל (ח"ג סי' כ"א) שם ארי' (סי' י"א), שו"ת ערוגת הבשם (או"ח סי' ק"ל), ולפ"ז כל שכבר נתבשלו החטים כל צרכם ונשתהו עוד כמה ימים בקרקע, הנה לדעת הדר"ג אין לקצרים אף כשלא ירדו גשמים, שיש לחוש שהטל החמיץ במחובר. הנה לא ביאר מע"כ אם מהני בדיקה, שאם נבדקו ולא מצאו מצומחות הרי לנו שלא החמיצו, ומל' הדברי מלכיאל משמע דחייש לטל שהחמיץ רק משום שנמצאו מבוקעות, ושם מיירי ג"כ כשלא הי' ששים, ומ"מ בשדה שבדקו ולא נמצאו מצומחות או מבוקעות י"ל דהרי זו מוכיח שהטל לא עשה שום פעולה, ומותר לכ"ע, וכן הערוגת הבשם לא כ' דיש לחוש לטל שהחמיצו במחובר, רק כ' דאותן גרגרים שנמצאו מצומחים תלינן שנשאר איזה לחלוחית טל עליהם מעודן במחובר, עכ"ד.

35. הכוונה גשמים מרובין, כמובן.

36. כאן חזרו על הבנתו המחודשה בדברי המאמר, וכבר נשנה כאן הרבה פעמים לבאר הכוונה הפשוטה ולא נכפול עוה"פ.

37. שאר שיטות הפוסקים... עד כעת לא נגלה לנו מי המה פוסקים ושיטות אלו, אף שכבר הביאם כמ"פ בכמה ענינים, ורק חזרו כאן על אותן שכבר דיברנו עליהם ולא נאריך עוה"פ.

אלפים, והרי זה הוכחה שלא שלט עליהם הטל, וחטים האלו נצמחות בקל מאוד יותר מהחטים שבסביבותינו, כאשר נסיתי בעצמי שהרטבתי כמה מיני חטים והחטים שבאריזאנע מיהרו להצמיח יותר משאר החטים, וידוע שחטים הלבנים ממהרים להצמיח מחטים האדומים, וכן היבשים לגמרי מצמיחים יותר מהר מהלחים קצת, ואם הי' שולט הטל באריזאנע לא ימלט שלא יהיו נמצאים כמה מצומחות, עכ"ד.

הנה מה שכתב מע"כ שבירר מציאות הדברים שחיטי אריזאנא ממהרים להצמיח יותר משאר חטים, אם כן לפי"ז בודאי נפל פיתא בבירא, שבודאי צריכים לחוש לטל היורד עליה, אפילו כשהטל היא רק מיעוטא דמיעוטא, שהלא החטים האלה בקל הוא מצמיח, הן מחמת שהם חטים לבנים, והן מחמת יבשותם יותר משאר החטים, וא"כ בודאי צריכין לחשוש שנחמצו ע"י הטל היורד עליה.⁴¹

ומה שכתב מע"כ שלא מצא בהם שום מבוקעות ומצומחות כבר נתבאר לעיל שאין זה ראי' כלל, שמבואר בשו"ע ובפוסקים שחטים שנפלו עליה גשמים אפילו כשאין רואים בהם שום סימן חימוץ, צריכים לחשוש שמא מחמת יבשותם חזר ונצמדו יחדיו ואין ביקוען ניכר, ובפרט כשנתייבשה לגמרי כמו בנידון דידן, בודאי יש לחוש שנצמח החטים מתחלה מחמת הטל היורד עליה שהלא בקל היא מצמיח

העיקר³⁸, אך לפי דברי הפוסקים היא דבר פשוט שחטים שבשוק אפילו כשלא נמצאו בהם שום מבוקעות ומצומחות [אפילו אחד ממיליאן] אינו יוצאים בו מצוה מצה לשיטת הרי"ף דס"ל שמצת מצוה צריכה להיות שמורה משעת קצירה, ואלו החטין שנקצרו באריזאנא הם גרועין יותר מהחטיים שבשוק, שהרי כתבו הפוסקים בחטים שבשוק שיכולין לסמוך שלא נחמצו ע"י הגשמים מפני שאין מניחין אותו בקרקע עד שיתייבש לגמרי, אך אם ברור הדבר שנקצר אחר שנתייבש לגמרי אינו מועיל כלל מה שלא נמצא בו שום מבוקעות ומצומחות, וכמבואר בשו"ע שאפילו כשאין רואים בהם שום סימן חימוץ, צריכים לחשוש שמא מחמת יבשותם חזר ונצמדו יחדיו³⁹, ומה שמתירין בחיטין שבשוק היא רק מפני שסומכין שלא היו בקרקע אחר שנתייבשו לגמרי, משא"כ בחיטים שנקצרו באריזאנא שנקצרו בודאי אחר שנתייבש לגמרי ממש, והשמירה שעשו שם לא הוה שמירה כדבעי⁴⁰, אם כן לא הוה שמירה משעת קצירה ואין יוצאין בו מצות מצה לשיטת הרי"ף וסייעתו.

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל: ומעתה בנ"ד בענין קצירת החטים במדינת אריזאנע אף שהי' כבר כמה ימים לאחר שנתייבשו לגמרי, לענ"ד לית כאן בית מיחוש כלל, אף לשיטת המחמירין, מאחר שנבדקו הרבה חטים מאוד ולא נמצא בהם מבוקעות או מצומחות אפי' א' מגי אלפי

38. לאו דוקא מי ששומע איזה מילות בלשון הקודש... רק כל מי שאף פעם למד שו"ע הל' פסח יודע מענין זה של חטים מצומחות, ושאל אבין ויגדן לידע אופןם קצירת החטים בכל השנים [כולל שנים האחרונים פה באמריקא] האם לקחו טעסטע"ר לראות כמה הוא המוישטעריי"ז לעווע"ל, או שלקחו כמה אגרופים לראות האם יש בה מצומחות, [אולי גם המה היו מאלה המתפעלים מאיזה תיבות בלשה"ק...].

39. הדין אמת אבל לא בנידון דידן, כי המדובר שם בשו"ע הוא בחטין שנפל עליהם גשמים או שנתלחחו, אזי חוששין כנ"ל.

40. כאן פסל את השמירה מגזירת הכתוב... [דלא כדעת רוב פוסקי דורינו, יעו" נא בקובץ העבר, ובקובץ בידורי חטים ומשם תדרשנו].

41. המעיין בדברי הר"מ שליט"א יעמוד מיד על כונת הענין, לא שהחטים המה מצמיחים בקל יותר, רק שצימוחם [הבאה כשאר החטים] הוא ניכרת יותר, וזוה הביא ראי' מוכחת שאכן לא שלט שם הטל, וכעין ראיות כאלו כבר דנו הפוסקים עי' מהרש"ם ח"ב ס"ד לגבי גשם [וכ"ש לגבי טל], וכע"ז בשו"ת כרם חמד [להגאון מוה"ר אפרים הלוי הורוויץ ז"ל אבד"ק פאלטשאן] ובס' יבקש רצון על שוח"ט בתשובה הנדפס שם.

וכדברי מע"כ, ואח"כ מחמת יבשותם חזר ונצמדו ואין ביקוען ניכר.⁴²

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל, ומכותלי מכתבו דמעכ"ק [הכוונה על הגה"צ רבי יעקב יצחק ניימאנן זצ"ל] משמע שהבין כוונת המיניסטעריום שגם בחדשים האלו יש טל, רק שאינו יורד כ"כ כמו באלו הארצות, וא"כ גם לדבריהם אינו יורד רק טל מועט, וטל מועט כזה נלענ"ד דלכו"ע אין בו כדי להחמיץ, שהרי המאמר מרדכי התיר גם הטל הרגיל באלו המדינות מטעם שאינו אלא מעט ואינו מחמיץ, וגם המחמירין אינם מדברים רק ממדינות כמדינתנו, אבל במקום שהטל מועט מאוד פשיטא שאין מקום להחמיר.

הנה בשו"ע ובפוסקים מבואר שתמא דטל מחמיץ בלי נפק"מ בין רב למעט, וכבר הבאנו לעיל לשון הרוקח [סימן רס"ג] שכתב וז"ל ואם "מעט טל"⁴³ או מים ושלג על תבואתו יגרוף אותן החטים ויקח תחתיהם. הרי מפורש מדברי הרוקח שאפילו "מעט טל" מחמיץ את החטים, ואע"ג דעצם הטל היא רק דבר מיעוט, מ"מ כתב הרוקח "מעט טל" דאפילו מיעוטא דמיעוטא יכול להחמיץ. ובפרט בנידון דידן שמע"כ כתב בעצמו שביורר את מציאות הדברים שחיטי אריזאנא מחמת לבנותם ומחמת יבשותם ממהרין בקל יותר להצמיח משאר החטים, בודאי צריכים למיחש שמא נתחמצו אפילו ע"י מעט טל.⁴⁴

ומה שהזכיר את המאמר מרדכי שהתיר בטל, כבר נתבאר לעיל שלא התיר המאמר מרדכי רק בטל היורד על השבלים, ולא בנידון

דידן שהחטים היו פתוחים בעת הקצירה [וכמו שהעיד הרה"ג רי"צ ברוידיא שליט"א במכתבון] וירד הטל על החטים בעצמם, ובפרט לפי"ד מע"כ שהיו החטים לבנים ויבשים שממהרים להחמיץ בקל, בודאי שלא התיר המאמר מרדכי כלל, ובודאי צריכין לחוש שמא נתחמיץ ע"י הטל היורד עליהם.⁴⁵

ומה שכתב מע"כ שהמאמר מרדכי וכל הפוסקים מדברים רק ממדינות כמדינתנו, תמוה מאוד מהיכן לקח חילוק זה שאין לה שום יסוד וראי', הלא יתכן שגם בזמנם היו מומחים שגילו להם באיזהו מקומות יורד טל הרבה, ובאיזהו מקומות יורד רק מעט טל, ומנ"ל למע"כ שאין הפוסקים מדברים רק ממקומות שיורד שם הרבה טל. ואדרבא מצינו בספר בגדי יו"ט [סי' י'] שמדבר מטל מועט מאוד שכתב וז"ל, וכמה פעמים יורד עליהם טל כי אם דבר מועט וכהרף עין ברוח מצויה חלף הלך לו יעו"ש, הרי לפניך מפורש שאפילו בכגון דא שיש רק מועט טל לא התיר רק מטעם שיורד הטל על גבי מלבושי החטים ולא על החטים בעצמם, ודו"ק מד.

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל: ובתוספתא סוף סוטה (פס"ו ה"ב) בראשונה כל עיר שהיו טללין מרובין מחברותיה פירותיה היו מרובין עכשיו ממועטין וכו', וכ"ה בירושלמי שם (הי"ד) בראשונה עיר שטלליה מרובין פירותיה מרובין, אבל עכשיו עיר שטלליה מרובין פירות מועטין, הרי שלא כל המקומות שוות, שיש מקומות שהטל מרובה ויש מקומות שהטל מועט, וא"כ שפיר י"ל דבאריזאנע הטל מועט.

42. נכפול עוה"פ כי אין הנידון דומה לראי' בכלל, כי המח' שם מיירי כשנפלו עליה גשמים, ועוד יותר ראה בשו"ת יבקש רצון סי' פ"ז דרוקא בודאי גשמים אזי לא סמכינן ע"ז אבל בספק גשמים לא חיישי' לומר דאין צימותן ניכר, וחזן מכל זה הגע בעצמך, וכי יש שום סברא בעולם לומר שחטים שלא נמצאו בהן צומחות כלל, לא יהיו יותר מהודרים מאלה שנמצאו בהם צימוחים, אף שאפ' לומר שנתייבשו, מ"מ הא כאן רואים בפ"י שיש צימות, וכאן אולי יש חשש שהיה כאן צימות, ואין אפי' כדאי להאריך בזה כי הוא פשוט וברור לכל מבין.

43. ע"י מש"כ לעיל אות ד'.

44. ע"י אות מ'.

45. כאן חוזר וניעור, עם הפירוש הנפלא בדברי המאמר מרדכי, וכבר נשנה כאן כמ"פ בדברינו הכוונה הפשוטה, ומשם תדרשנו.

חמור על החטים האלו שמא נתחמצו ע"י הטל⁴⁶. ואינו מוכן כלל איך שמע"כ כתב עוד מכתבים שיש בזה הידור.

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל: וכעת סיפר לי א' מהאברכים שהי' אתנו בארזיאנע, שלמחרת הקצירה לפנות בוקר בשעה ד' וחצי בערך הלך בעצמו לבדוק בחוץ על העשבים אם יש טל, ומצא כל המקום יבש לגמרי.

זה כבר אינו מוכן כלל, שלאחר הקצירה בדקו אם יש שם טל, ומדוע לא אמרו להמשגיחים שיבדקו קודם הקצירה, ומה מועיל בדיקה שנעשה אחר הקצירה, ופשוט היא לכל בר דעת שבדיקה שנעשה אחר הקצירה אינו בדיקה כלל⁴⁷, והנה על סמך בדיקה זו שעשו אחר הקצירה כתבו חבורת לומדי פסח בקרית יואל יע"א במכתבם שאחד מעיד שלא ירד שם טל, ולא כתבו שבדיקה זו כבר היתה אחר הקצירה, גם אמרו לכמה רבנים שליט"א שיש להם עדות שלא ירד שם טל, ולא אמרו שזה היתה אחר הקצירה, וד"ל.

ובר מן דין אפילו אם היה נעשה בדיקה זו קודם הקצירה, איך יש לסמוך על מה שיוצאים פעם אחת ורואים שאין שם טל, הלא אין זה רא' כלל, דהרי מצוי כמה פעמים שאינו ניכר הטל בלילה גם במקומות שיורד בהם טל הרבה.

וכאן ראוי להעיר דאילו היו הנידון שעמדו המשגיחים על השדה להשגיח בכל לילה אם יורד טל או לא נכמו שהשגיחו על גשמים

וכל זה אינו סותר הכלל שאחז"ל (תענית ג:) דטל לא מיעצר, די"ל כיון דבשעת גידול התבואות כשהאוויר עדיין אינו חם כ"כ יש בו טל, הוי שפיר לא מיעצר, וגם בקיץ י"ל שמעט הליחות שיש באויר נעשה טל בלילה רק שאינו מורגש, אבל הגידולים כמו שיונקים מהאוויר כמו"כ יש להם יניקה מאותו טל מועט, אמנם ודאי שא"א לאותו טל להחמיץ, שאינו בגדר מים כלל כדמוכח בירושלמי הנ"ל דלאחר ו' שעות שכבר יצא הטל עדיין נשאר איזה לחלוחית ואפ"ה אינו אוסר, וגם נראה בחוש שלקחנו בשעת הקצירה חטים הרבה מאוד לבדיקה ולא נמצא אף חטה אחת שנצמח או נתבקע.

הנה בזה כתב מע"כ דברים של טעם ונראים ראויים להאמר, ולא כתב כמו אלו האומרים שבארזיאנא אין שם טל כלל, שזהו נגד דברי חכמינו ז"ל שאמרו להדיא דטל לא מיעצר, ואנו אין לנו אלא דברי חז"ל, אבל מ"מ גם לדברי חז"ל יש לחלק בין מקום למקום ולומר שיש מקומות שאין בו הרבה טל לפי המציאות, אך בנידון שלפנינו שאנו דנין על חשש חמור שמא נתחמצו החטין במחובר אחר שנתייבשו לגמרי, אין בידינו לחלק בין טל הרבה ובין טל מעט, ד"מאן מפסי" בזה לחלק ו"מאן יימר" דלא נתחמץ ממעט טל, וכבר הבאנו לעיל לשון הרוקח שאפילו מעט טל יכול להחמיץ חטים הקשים. ובפרט בנידון דידן שהיו החטים פתוחים לאויר העולם וירד הטל על החטים ממש, גם היו החטים לבנים ויבשים שממהרים להצמיח בקל וכדברי מע"כ, בודאי יש חשש

46. אף אם לא נרד לעצם הענין לברר שאין זו שום סתירה בכלל לדברי חכז"ל שאמרו דטל לא מיעצר, וכי זהו דבר ברור גם בדברי חז"ל שישנו מקומות כאלו, עי' בקובץ העבר [מ"מ זאת אי אפשר להכחיש כי בחוש המרגיש והמישוש לא הרגישו שם שום טל, ואפי' אם נאמר שהיה שם טל לא היה מורגש, ובכן האם יש בכלל הו"א לומר שטל שאינו מורגש יחמיץ חטים?], וליתר ראה מה שכתב בכף החיים (סי' תס"ז או' כ') שאפי' במים ממש י"א שאינו מחמיץ כשאינו טופח על מנת להטפיה, א"כ כ"ש בנידון דידן [דטל לא מיעצר בודאי אין הכונה שצריך להיות טופח ע"מ להטפיה עי' שם בגמ' בראשון לציון לאוה"ח הק', שכ' בפירוש שירד הטל ולא היה רישומו מורגש] והרוצה לומר דצריך לחוש לטל שאין רישומו ניכר [היינו שאינו נא"ס] עליו הראיה.

47. מכיוון שמכאן ואילך אינו נוגע חלק ההלכה כלל וכלל, נקצר בכל מה דאפשר. הנה זאת אי יש שם טל נתברר בהמשרדי מיוחדים לענינים אלו, כמבוא' הכל באר היטיב במכתבו של הרב ברודא שליט"א, [עי' לעיל אות ג'], אולם לאלו האומרים שאין זה מציאות ע"ז אמרו שראו במציאות בלילה שאחריהם שלא היה שם טל, והוא דבר פשוט ומובן.

חצות או ד' שעות ביום, דפשיטא שאין לשנות מה שמפורש בפוסקים עפ"י הירושלמי שלא לקצור בבוקר, וגם י"ל דשייך בזה לא פלוג, שלא לחלק בין מקום למקום, אמנם מה שאין מפורש בפוסקים לאיסור ואדרבא רוב אחרונים מקילים בהדיא, בודאי חזי לאיצטרופי שבמקום זה אין טל באותן החדשים, ולכל היותר הוא הטל מיעוטא דמיעוטא, ואין בכוחה להחמיץ כלל.

ראשית אינו מוכן כלל מה שכתב שלא רצו להקל לקצור קודם חצות דהרי באותו שעה לא ידעו עדיין שיש לומר שאין שם טל כמבואר במכתבו של הרה"ג ר"צ בריוודא שליט"א. גם מע"כ בעצמו כתב במכתבו שהתיר מטעם שהחטים קשים ואין טל יכול להחמיץ, ולא משום שאין שם טל, שדבר זה נתגלה רק לאחר הקצירה, וד"ל.

גם מה שכתב מע"כ דבמה שמפורש בפוסקים בזה שייך לא פלוג וכו', היא פליאה דהלא גם זה מפורש בכל הפוסקים דאם נתייבש לגמרי במחובר לקרקע צריכין לחשוש שמא כבר נתחמצו החיטין, ומדוע לא נאמר בזה גם כן לא פלוג שלא לחלק בין מקום למקום. גם מה שכתב מע"כ "רוב אחרונים מקילים בהדיא" זה מרפסין איגרא, דלא נמצא שום פוסק שיתיר כשירד הטל על חיטים שהיו פתוחים בעת הקצירה⁴⁸, וחטים שנתייבשו לגמרי במחובר לקרקע.

*

שיצאו לחוץ בכל עשרים מינוט] ומעידין שלא ראו שם טל, אז היה מקום לדון אם יש לקבל עדותם נגד דברי חז"ל שאמרו להדיא שטל לא נעצר, והיינו דנים אם אפשר לקיים שניהם, שאולי ירד טל רק מיעוטא דמיעוטא שאינו נראה ואינו נרגש ואולי אין בו כח במיעוט כזה להחמיץ, וגם בזה דעת הרבה גדולי ישראל היא דכיון שאין לנו שום מסורה וקבלה על זה, ולא מצינו בדברי הפוסקים להקל לקצור כשנתייבש לגמרי במקום שאין רואים ירידת הטל, א"כ אין בידינו להקל מעצמינו בדבר חמור כזה, אבל אם היה הנידון כן אז היה עכ"פ מקום לדון בזה ובפרט שכבר היא לאחר הקצירה.

משא"כ בנידון שלפנינו שהמשיגים אומרים שלא השיגוהו על טל כלל, ולא אמרו להם כלל שצריכים להשיגהו על טל, רק רוצים למפרע לסמוך להקל בזה עפ"י דברי חכמי אוה"ע שאומרים שאין יורד שם טל, אם כן בודאי לא שייך לדון בזה כלל, דזה פשוט לכל בר דעת שא"א לסמוך בזה על חכמי אוה"ע שהם מדברים רק מטל ממש מה שנוגע לבעלי השדות, שאין להם נפק"מ כלל אם יורד מיעוט טל או לא, משא"כ להלכה יש חשש חמור גם במיעוט טל, ובפרט בנידון דידן שהחטים היו פתוחים בעת הקצירה וירד הטל על החטים ממש⁴⁸.

*

ומה שכתב מע"כ וז"ל: וזה ודאי שלא עלתה על דעתינו להקל בשביל זה לקצור קודם

48. ונעיר רק שאלה קטנה להמערער, מתי אכל מע"כ האפיקומן בליל הסדר הראשון, או הכוזה בליל שני, בוודאי כמה מינוטין לפני חצות, ולכאורה אין בכלל יוכל לסמוך על זייגער שהוא 'מאשין' ואולי הוא סומך ע"ד אוה"ע, ועוד יותר מי גילה לו בכלל מתי הוא חצות, כ"ז הוא ג"כ בנוי על חשבונות חכמי אוה"ע..., [כחשבונות הזה כן הוא גם חשבון הטל, שיש להם כלי המודד הטעמפראטור ולפ"ז מחשבין אם אכן יש טל, ובעצם החשבון כבר מבואר בספר הברית ג"כ] וגם בדיני כריתות האין אוכלים מיד בצאת הכוכבים בליל מוצאי יוה"כ, או חמץ בליל מוצאי פסח, והא כ"ז הוא בנוי על חשבונות מחכמי אוה"ע... ונעתיק בזה קטע קטן מדברי הרב ברודא במכתבו "ובדבר עיקר מכתבו של המערער, הנה אינני רוצה להתייחס לכל שאלת הטל כי הדבר נתברר בלי שום ספק שבתקופה שהחטים עדיין צריכין לקרקע ועד כמה זמן אחר שלקחו החטים משם להובילם לכאן לא הי' במחוז ההוא שום טל, ומה שמרעישין את העולם שזהו על סמך חכמי או"ה, מה אעשה, והלא הוא דבר של חשבון פשוט, וכמו שסומכין על הרעגירונג מתי היא השקיעה, ועפ"י חושבין מתי הוא צאת הכוכבים, כל מאן כדאית לי, והדברים נוגעים לכמה גופי תורה, ואין פוצה פה ומצפצף לומר שאי אפשר לסמוך על חכמי או"ה, וגם כאן הדבר ידוע על מה החשבון בנוי, ואינו ענין של סברא והשערה, כי אם דבר ברור ותליא במדידה בעלמא ולא יותר, אין בזה שום בית מיהוש כלל" עכ"ל.

49. כל זה 'שיעור הפתיחה', ושיטות 'הפוסקים' הכל נתבאר בהערותינו הקודמים ע"ש.

דייקן כן, ושאר הראיות שהביא מע"כ כבר נתבאר לעיל שאין בהם ממש, ובודאי היא שאלה חמורה ובפרט לפי"ד מע"כ שחיטי אריזאנא ממהרים לצמוח יותר משאר החטים, ולפי"ז אינו מובן כלל איך יכולים לכתוב "ודעתי היה, שאין כאן בית מיחוש כלל". ובפרט שבאותה שעה לא היו יודעים עדיין את הבירור שאין שם רק טל מועט או מה שנתחדש אח"כ מפי המומחים שאין שם טל כלל, וא"כ על מה סמכו להתיר ולעשות מעשה, ומובן שלאחר המעשה שקצרו החטים חוזרים אחר כל מיני סברות והיתירים להצדיק מה שהתירו כבר, וכי יכולים לסמוך על זה⁵⁰.

גם תמוה מאוד, הלא השאלה נולד עוד ביום שלפני הקצירה, וכמו שכתב הרה"ג ר' י"צ ברוידא שליט"א שתיכף ביום ראשון לפנות ערב הלכנו לראות השדה ותיכף היה לו פקפוק חמור וכו' שראה שהחטים פתוחים הם, וא"כ היא פליאה עצומה מדוע לא הלכו קודם הקצירה לשאול דעת גדולי ישראל שליט"א כדת מה לעשות אם להמשיך בקצירת החטים או לא, שמוכן מעצמו שאחר שכבר נעשה מעשה הקצירה, אז מצדדים להקל משום הפסד מרובה וכדומה⁵¹.

*

ומה שכתב מע"כ (במכתב ב') וז"ל: ובהזדמנות זו זכיתי להכיר את הגאון המפורסם מו"ה ישראל צבי ברוידא שליט"א רב דביהמ"ד שערי אורה והעיר שמאחר שהחטים יבשים כ"כ ואינם צריכים לקרקע אם יש לחוש לטל, ואמר דמה שמבואר בהפוסקים שאין לחוש לטל במחובר י"ל הטעם משום שהחטים מכוסים במוץ וא"א לטל להגיע ממש על החטים אמנם שם היו קצת חטים שהתחיל המוץ להפתח כפתח קטן, ואולי יש לחוש לטל שנוגע בנוף החטים, ודעתי ה' שאין כאן בית מיחוש כלל, דעיקר ההיתר שהטל מועט והחטים קשים.

הנה דברים אלו מרפסין איגרא, הלא הרב ברוידא שליט"א הציע שם שהיא שאלה חמורה אם יורד טל על החיטים, דמשמע מדברי הפוסקים שמה שמתירים היא משום שהחטים מכוסים עדיין במוץ שלהם, ואצל הרב הנ"ל היתה לדבר פשוט שאם יש טל צריכין להחמיר בכגון דא כמבואר באריכות במכתבו, וא"כ איך כותב מע"כ שאצלו היה דבר פשוט להתיר משום שהטל מועט והחיטים קשה, יאמר נא מע"כ באיזה פוסק מצא היתר כזה, שכבר נתבאר לעיל שהמאמר מרדכי דייק כמה פעמים שלא התיר רק כשיורד הטל על השבלים, וכן כל הפוסקים שהעתיקו דבריו

50. נעתיק קטע קטן ממכתבו של הרב ברוידא שליט"א: ומה שאמר מעכ"ת שליט"א שבהיותו שם ה' דעתו שאין בזה חשש, ואח"כ בבואו הביתה עשה חשבון שא"א להרגיש הטל וכו', ועל זה שואל המערער "הלא כבר הותר לו הדבר ופשיטא ל' שאין כאן חשש בירר עוד בזה", ולא אבין, וכי לא שמע מעולם אודות דרכה של תורה והעמלים בה, ומה הפלא בדבר אם על השדה ה' סובר בהשקפה ראשונה שאין כאן בית מיחוש, ובבואו הביתה עיין בזה עוד הפעם כדרכם של יראי הוראה לברר הדבר, ובפרט שזה ה' עוד לפני שהביאו החיטים לכאן, והרי מראש דיברו עוד שם באריזאנא שיעיינו בדבר לפני שיביאו החיטים, ואדרבה הלא כך נאה וכן יאה, וישר כוחו וחילו של מעכ"ת שליט"א לאורייתא שטרח בכל מיני טריחה להעמיד הדבר על בוריו כדי לקיים מצות השי"ת בהידור כמשפט לאוהבי השי"ת ושוקדים לקיים מצוותיו בהכשר ויתרון.

51. כדי שידע הקורא כמה היה ההפסד וממה היה מדובר נעתיק עוה"פ מדברי הרב ברוידא בתחילת מכתבו: ומה שהמערער שואל שאלתו הגדולה, שאם נתהווה עוד לפני הקצירה הגידון אודות המוץ, למה קצרו על סמך שישאלו אח"כ וכי לא ידעו שאח"כ ה' כבר חשבונות וצירופים של הפסדים, אינני רואה שום טעם להשיב, כי כבר פרסמתי במכתבי, שהגיע גם ליד המערער, שהמציאות היתה שלא ה' בזה שום הפסד, וכלל וכלל לא היו מוכרחים ליקח החיטין, וכל ההפסד ה' עולה לכל היותר ה"טיקעט" של הנסיעה, וגם זה לא עברו הכל כי אני ושני האנשים שליוו אותי שילמנו בעז"ה מכיסנו הפרטי, וכל ההפסד ה' ממש אפסי לכל מבין, ולא ה' שום דוחק כלל וכלל ליקח חיטין, ולא לקחו החיטין לנוא יארק רק אחר שאכן התייעצו עם מוראי הוראה מובהקים, ואם המערער אין דעתו נוחה מאותן מורי הוראות ששאלו דעתם, הרושות בידו שלא להסתמך עליהם ולא לאכול ממצות אלו, ואינו יכול לכופר לשום בית אופה לאיזה מוראה הוראות ישאלו שאלותיהם, ובפרט שאין דבר זה סוד, וכו' ידעי על בתי האופה שלקחו חיטין אלה – אצל מי שואלים הם כל שאלותיהם.

הנקצרים במקומות אחרים מחמת לבנותם ויבשותם, איך יתכן לכתוב עוד שזהו הידור.

*

כל זה העליתי כעת על הכתב בנוגע המכתב הראשון ששלח מע"כ להרהגה"צ רבי יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ועוד נשאר הרבה הערות בקן קולמסי על מכתב זה ולא הסכים הפנאי להעתיקם, גם במה שכתב מע"כ במכתב השני יש הרבה מה להשיב ולבאר שאין בדבריו ממש, ומכתב הראשון יעיד על מכתב השני, ושני כתובים הבאים כאחד מלמדין זה על זה, ועוד חזון למועד בל"ע להשיב גם על מכתב השני. ובאמת הרבה דברים שהזכיר מע"כ במכתב השני כבר נתבאר תל"ת בטוב טעם ודעת בשני המכתבים שכתבתי לחבורת לומדי הלכות פסח בהיכל הכולל בקרית יואל יע"א ושלחתי אותם גם למע"כ ומשמם תדרשנו לטובה⁵³.

*

ועל של עתה באתי להציע עוד הערה אחת במה שכתב מע"כ במכתב השני דברים אשר כל השומע יחדר לבו לראות ולשמוע דברים כאלו, ותוכן הדברים, דחטים שיש בהם מעט מזעיר מיעוטא דמיעוטא מבוקעות ומצומחות אינן מהדורות, מטעם שאין מבטלין איסור לכתחלה, וחוזר וניעור, וברור אינו מועיל, והנותר לא הוה שמירה וכו'. ואם מצא מע"כ באיזה ספרי שו"ת שכתבו לפעמים להתיר בשעת הדחק אפילו כשאין כנגדם ששים⁵⁴, כבר כתב מע"כ על סמך זה שאפילו בחטים שיש הרבה פעמים ששים כנגדם ויש רק

ומה שכתב מע"כ זו"ל: ובאריזאנע דקדקתי על מדת החום כיום ובלילה ועל מדת הליחות באויר, ובחזירתי עשיתי חשבון שבמציאות זו א"א להרגיש הטל כלל, ופשיטא שלא הי' בליחות מועט כזו כדי להחמיץ החטים.

גם כאן כתב דברים סותרים זה את זה שבחזירתו עשה חשבון וכו', הלא כבר הותר לו הדבר ופשיטא ליה שאין כאן חשש, ומה בירר עוד בזה.

*

מה שהאריך מע"כ לברר שחטים האלו מהודרים ביותר, תמיהני מאוד הלא כבר הציע מע"כ שאלה זו לפני אחד מזקני הרבנים ה"ה הרהגה"צ ר' יעקב יצחק ניימאן זצ"ל והשיב למע"כ תשובה ברורה שבאמת יש פוסקים שמחמירין בטל, אך בנדון דידן שכבר נעשה מעשה ויש הפסד מרובה, יש לסמוך על הפוסקים שמתירין לומר שאין חשש ח"ו, וביקש שלעתיד יזהרו שלא להקל בזה, הרי לפנינו מפורש שזהו קולא שסומכין להקל בשעת הדחק משום הפסד מרובה ובודאי שאין בזה הידור, וכן כתב הרהגה"צ הנ"ל להרבנים הגאונים הדיינים מפאפא שליט"א שקצרו חטים באריזאנא ושאלו את חוות דעתו, והשיב להם שעל חטים האלו "אין עליהם ח"ו שום חשש" וכפל זאת ג' פעמים שרק אין חשש מדינא⁵², אבל בודאי שהידור אין כאן. וכל זה כתב הרהגה"צ הנ"ל לפני שנתגלה מציאות הדברים שהיו החטים פתוחים בעת הקצירה, ובפרט עכשיו שנתברר למע"כ שחטים האלו ממזהרים בטבעם להצמיח יותר משאר החיטים

52. במכתבים שישנו תח"י לא נמצא אף פעם 'שיכפול' כזה שאין חשש רק 'מדינא', וזהו דיוק כשאר הדיוקים הנאמרים לעיל. ויעוין בדברי הגר"י ניימאן בקובץ העבר ולא נזכר שמה לא דבר ולא חצי דבר מאיזה הפסד מרובה וכדומה, ואדרבה אחרי שראה דברי הר"מ שליט"א ששלח לו מכתבו הערוך בטוטו"ד [לא בתור שאלה אלא להודיעו אמיתיות הדברים, להיוודעו על השקרים שנאמרו לו וד"ל] בבירור כל הפאקטען והמציאות כפי הוויתן באמת בלי שינו, אדרבה הורה לדבריו ואמר שאין עליהם 'שום' חשש.

53. אמת, לנו בני חבורת הל' פסח הגיענו ב' המכתבים, ושני המכתבים עם מכתב זה המה ב' כתובים הבאים כאחד, ומשניהם לא למדנו תי' או ביאור מספיק על שום דבר.

54. נראה שיש כאן ט"ס: שכתבו להתיר [או דצ"ל: לאסור אפי'] בשעת הדחק אפי' כשיש כמ"פ ששים נגדם, כצ"ל. כי רוב הפוסקים מיירי במפורש באופן שהיו שם יותר מששים. [עי' בדברינו בקובץ העבר, ובקובץ בירווי חטים]

המכתבים שכתבתי לחבורת לומדי ה'ל' פסח מדברי הפוסקים שכל דברי מע"כ בזה לא שרירין ולא קימין ואין כאן שום חשש מביטול איסור לכתחלה, ולא שום חשש של חוזר וניעור⁵⁶, ועוד חזון למועד לבאר דין זה מדברי הראשונים והאחרונים.

גם אנו רואים בדברי מע"כ המשך לדברי המערערים שערערו לפני שנה על זמן קצירת חטים שנהגו בה בכל תפוצות ישראל במשך כל השנים, שמע"כ הבליע בתוך הדברים שאולי הצדק עם המערערים הנ"ל⁵⁷, וכתב

מיעוטא דמיעוטא⁵⁵ מעט מזעיר מצומחות או מבוקעות, שיש גם בו ח"ו חשש שאין מבטלין איסור לכתחלה וחוזר וניעור וכו', אף שאין בו פקפוק להלכה מ"מ אינם מהודרים כדבעי.

ונוראות נפלאות על דברים האלו, שבוה מערער על כל החיטים שכלל ישראל מהדרים עליהם בכל השנים, גם בקרית יואל יע"א רוב החיטים הם ממה שנקצרו בעודן צריכין לקרקע ולפי"ד מע"כ חל גם עליהם ערעור הנ"ל, רק כמות קטן יש ממה שנקצרו באריזאנא אחר שנתייבשו לגמרי. ותלי"ת כבר נתבאר בשלשה

55. לא נבוא לפלפל בכל דבריו, (כי אף במיעוטא דמיעוטא ישנם הרבה המחמירים) אולם כאן שגה כי אין המדובר בחטים שנמצאו בהן מיעוטא דמיעוטא מצומחות, כי אותן שנקצרו באריזאנא בשנה זו, לא נמצא בהם יותר 'משלשה פעמים ששים', (היינו א' מב' מאות היה מצומח או מבוקע) אשר יודוע לכל מי שעסק בסוגיא זו שלא סמכו ע"ז רק בשעת הדחק גדול, [ואותן שנקצרו בלאנג איילעד היה בערך ט"ו פעמים ס' היינו חטה מצומח או מבוקע לכל 'אלף' חטים – כ"ז הוא דבר שנתברר מן הנסיון, שאבריכי החבורה בררו החטים אחת לאחת וזאת אשר עלתה להם].
56. מה נעשה וקבלנו מכתביו ולא נתבאר לנו כלום, אולם זאת יוצא מדבריו למעיין שם, שעשה את הטל שאינו

ניכר ומורגש ליכיר, ואת הסוכין והמצומחות הניכרין לאינם ניכרין. וד"ל.

57. כאן גילה עוצם טעותו, אשר בזה רצה להטעות לב הרבנים הגאונים שליט"א כאילו יש באלו שקצרו באריזאנא איזה נטי' לאותן שרצו לעורר לעז על סדר זמן הקצירה שהונהג ע"י רבותינו מצוקי ארץ, והא לך לשון הרב ברודא שליט"א [במכתב מיום ה' משפטים] וז"ל: מתחלה יש לדעת שכל הערעור בזה נובע מהנחה שהיא בנוי על טעות וחסרון ידיעה, והנה יש קבוצה של ת"ח שזה כמה שנים שהם מערערים שהזמן שקוצרים החיטים עבור בתי האפי' בפה נוא יארק הוא כבר אחר שנגמר בישולם ושאו כבר אינם צריכים לקרקע, וכיון שבמקומות אלו מצוי שיורר גשמים בעונה ההיא, ערערו שיש לחוש ח"ו לחימוץ וכמבואר בשו"ע או"ח ס' תס"ז סעי' ה' – 'ידגן שבמחורב שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים', ומקורו מתשובת הרשב"א שהביא הב"י, ות"ח אחד כתב על זה ספר באריכות, ולפי דעתו הוכיח מכמה פוסקים שאכן כן הוא אשר החיטים נקצרים בזמן שהוא כבר מאוחר מדי, ואם ירדו גשמים אין להשתמש בהם, אמנם ערעור זה לא נתקבל אצלי, ...וכמו שבשאר עניני התורה מכריעה הקבלה, כן גם בזה מכריעת הקבלה והמסורת האיתנה שיש מכמה וכמה רבנים גדולים מכל החוגים, אשר בזמן הקצירה שקוצרים פה נחשבים החיטים שהן דריין צריכים לקרקע, וממילא אין בזה חשש כלל מחמת תשובת הרשב"א הנ"ל, והנה באריזאנא אין יורדים בתקופת הקצירה גשמים כלל, וחשבו המערערים שמה שנסעו שם לקצור, ה' מחמת שלא רצו לסמוך על קבלת כל הני גאונים וצדיקים, ושחששו לדברי המערערים על זמן קצירת החיטים שקוצרים עבור בתי האפי' בפה, ובהיות כן לבשו רוח קנאה לכבוד כל אלו הרבנים הגאונים ז"ל שנהגו כן, והתחילו לערער נגד חיטים אלו על ידי ערעורים שונים ומשונים אשר אין להם שחר כלל.

אבל האמת היא אשר לחנם לבשתם רוח קנאה כי אין כאן לא דובים ולא יער, וזה אינו הטעם שנסעו לאריזאנא לקצור, רק טעם אחר יש ברבר לגמרי, ולא מחמת פקפוק אודות החיטים נסעו רק משום הידור מצוה נסעו לשם, ומה שהמערער כתב וחוזר וכותב במכתביו "הקוצרים החדשים", כאילו מדובר כאן באיזה כת של אנשים מתחכמים שקבלת כל הרבנים אינה נאמנת עליהם, הוא עלילה שפלה וגסה, ובפרט אחר שכבר הסבירו לו שאינו כן, ומוציא לעז ושם רע על אנשים יראים ושלמים אשר נשא אחר לבם אותם להדר ברבר מצוה, ובפרט בהידור כזה שאינו דבר חדש כלל, וכבר ה' לעולמים מקדמת דגא. והדר ידוע דבחיטים שקוצרים במקומות שיש לפעמים גשם סמוך לעונת הקצירה, יש מעט מצומחות ומבוקעות, ומבואר בפוסקים מנהגנו בזה דצריכים לדקדק שיהי' ששים נגדם, ובעיני ראיית שהרבנים מדקדים מאד מאד בזה, ומקפידים שיהי' כמה פעמים ששים נגדם, ויש בזה מנהגים שונים כמה פעמים ששים יהיו נגד המצומחות, ויש הרבה פעמים שמצליחים בס"ד למצא שדה שהמצומחות והמבוקעות הם כ"כ מיעוטא דמיעוטא עד שיש כמה וכמה עשרות פעמים ששים ג"כ, והכל לפי עונת השנה וכמות הגשמים וכו', ואין השדות שוות בזה, כמוכן. אבל, עוד מקדמת דגא הידור כמה מדקדים אחר חטים שאין בהם מצומחים ומבוקעים בכלל.... והאריכות בזה הוא אך למותר הוא מהמפורסמות שזה ה' הידור גם מקדמת דגא, ומי יוכל להכחיש המפורסמות אשר הרבה מדקדים במצוות חיי נוהגים לברר כל החיטים כדי להטיר משם כל מצומח ומבוקע, וזה דבר שאי אפשר לשום בית אופה להדר על זה, ואפילו לאנשים פריטים הדבר עולה בקושי גדול, והוא כמעט מן הנמנע... ונחזור לענינו שאלו המדקדים לברר הכל דגא והיו רוצים בחיטים שאין בהם מצומחות ומבוקעות מעיקרא כלל וכלל, אבל ה' קשה

הא ליתא והא ליתא, אבל אנחנו על קבלת אבותינו נסמוך שלא הנחילו לנו שקר ח"ו והם שמעו הנשמע וראו הנראה איש מפי איש עד מרע"ה, עכ"ל ק.

ובענין מה שסמכו על דברי חכמי אוה"ע שבאריזאנא אינו יורד טל, יש להוסיף מה ששמעתי מאחד מזקני ת"ח שליט"א שאמר אחר שראה מכתבו של הרב ברודא שליט"א, שזהו ברור שלפי דברי הפוסקים יש חשש חמור, רק לפי"ד חכמי אוה"ע יש להתירם, ואינו רוצה חטים לפסח שיש להם כתב הכשר מעכו"ם, וד"ל. גם אמר שמי שרוצה לידע האמת בענין זה, יתבונן היטב במכתב הרב ברוידא שליט"א שכותבים בתחלת המכתב שיש בזה איסור חמור, ואח"כ מדחים את האיסור על סמך דברי חכמי אוה"ע, וזה די והותר להוכיח את האמת למבקשי האמת.⁵⁸

ודבר פשוט היא שאף שבעצם הקצירה באריזאנא יש הידור גדול, אבל אין בהידור זה לדחות אפילו מנהג שנהגו אבותינו ורבותינו הק', וכש"כ בנידון דידן שיש חשש טל, וגם לא הוה שמירה כראוי, ובפרט שיש שדה שלא היה שם שמירה כלל, בודאי לית דין צריך בושש שאין בזה שום הידור, ובשנה זו צריכים להדר ליקח חטים שנקצרו בעודן צריכים לקרקע דייקא.⁵⁹

*

בא"ד וז"ל: אמנם "מאן מפיס" כמה נקרא נתייבשו כל צרכו. ובדברים האלו חיזק את הערעור על כל גדולי ישראל שהנהיגו לקצור בזמן שהחטים הם במספר הליחות 13-14, משום שאז בודאי צריכים החטים עדיין לקרקע.

ואגב יש להעיר על פליאה עצומה שאנו רואים בדברי מע"כ, שבנוגע "חשש טל" מחלק מדעת עצמו בין מקום למקום, ומחדש שמותר לאחר הקצירה במקום שאין יורדים בו גשמים בלי שום מסורה וקבלה, ואע"ג שיש עליהם חששות חמורות המבוארים בספרי הפוסקים, סומך על דברי חכמי אוה"ע אע"פ שסותרים דברי חז"ל שאמרו דטל לא מיעצר, ומתרחץ בשניינים דחוקים בלי שום יסוד וראי', ואינו עולה על דעתו כלל להקשות "מאן מפיס" שיש לחלק כן, ו"מאן ימר" שזהו דרך הנכון, משא"כ כשנוגע להמסורה והקבלה שקבלנו מאבותינו ורבותינו, ולמה שנהגו כלל ישראל במשך כל הדורות אז מתעורר לשאול "מאן מפיס", ויש להעתיק בזה דברים קילורין לעינים מש"כ בשו"ת חתם סופר [ח"ו, ליקוטים סימן פ"ו] נגד ספר אור נוגה וז"ל, באחת יבערו ויכסלו כי שמה נאמר מי שמע קול מרע"ה באיזה ניגון ניגן זרקא וכו' ע"ש, הנה היום אומר כך ומחר יאמר מי ראה מרע"ה מניח תפילין על תמונה זו, ומי ראוהו יושב בסוכה כזו, ומי שמע שתקע והריע בשופר בקולות אלו, עד שיאמר

להשיג, כי כדי שלא יהיו שום מצומחות ומבוקעות כלל, [ובפרט בכמות גדולה] מסוגל לזה ביותר אותן מקומות שאין שום גשמים בעונת הקצירה, ומקומות אלו היו רחוקים מאד, וגם עלה בדמים מרובים מאד, וגם הי' קושי בדבר סידור שמירה בשעת ההובלה, כי המקומות הנ"ל מחמת ריחוקם הי' קשה לסדר השמירה הנצרכת, וגם עצם ההובלה הי' מהדברים הקשים, אבל כעת נתאפשר הדבר לקצור באריזאנא, וגם להוביל משם בשמירה מעולה, באופן שהוא לכתחילה ממש, וגם בהידור מצויין, ולכן קצרו שם בשביל אלו שרוצים להדר בזה, אבל הנני כופל דברי, שזה הידור ישן שהי' נהוג מקדמת דנא, ואינו בכלל מחמת איזה פקפוק על החטים שבסביבות פה.

וממילא אין שום מקום לשום קנאות פה, כי אין כאן שום חדשות, ואין כאן שום פקפוק על שום מסורה, רק אדרבה יש כאן תחזרת עטרה ליושנה של הידור שהרבה היו מדקדיקין עליו מקדמת דנא, רק שהי' כמעט בלתי אפשרי לרוב בני אדם לדקדק בזה, והרבה יש בכגון דא, וגם התפילין שיש כהיום הם בכמה מיני הידור, שלא יכלו אפילו כמה גדולים להדר בזה, וכהיום נתאפשר לכמעט כל הציבור, עד שכבר אין יודעים אפילו שאפשר לעשות תפילין באופן אחר. עכ"ד הרב ברודא שליט"א וכמדומה שיש בדברים אלו די באר.

58. ע"י אות מ"ח.

59. אין כאן שום דיחוי מנהג אבותינו, ולא שום חסרון בשמירה שפסל 'הכותב' מגזיה"כ, וגם לא חשש טל, בין מטעם שלא היה שם טל ובין מטעם שאינו מחמיץ, ובכך לית דין צריך בושש שבודאי הידור נפלא יש בזה להחמיר על דבר שהחמירו ומסרו נפשם ע"ז אבותינו ורבותינו להדר אחרי שדה שלא נמצאו בהם מצומחות, לצאת כל השיטות כמה דאפשר, וגם הא דנהגו רבותינו והמדקדיקים בכל דור ודור לברור המצומחות מבין החטים, [ולביאור מפורט

אויבים זה לזה בשער, ואת והב בסופה
עכ"ל⁶⁰.

יום א' לסדר וישאלו איש לרעהו לשלום,
ט"ז שבט תשס"ז לפ"ק

ואסיים מכתבי בדברי מרן בעל בית יוסף
בספרו שו"ת אבקת רוכל [סימן י"ט] שכתב
וז"ל, נא לשון בקשה אם יהיה באגרת זו איזה
דיבור שלא כרצונך אל תשית לבך אליו כי כן
טבע הווכח מחייב, ואפילו אב ובנו נעשו

בהמעלות וחומרות הנמצאים בחטים אלו, ראה בקובץ העבר במכתבי הר"מ הרב אלי' סימאן שליט"א, במכתב הרב
ברודא שליט"א והרב יואל מארקאוויטש שליט"א.

60. ונסיים בדברי הגאון בעל פני ארי' בתשובותיו, שכתב לתלמידו בסוף תשובה ס"ד בזה"ל: "לפיכך יפה הורה
המורה, ואין בו ספק... והנה מיותר דברי איגרתך, וממה שעצמת נגד הרב מהר"ש בטענות בלתי דאיות לנכון כמותך,
מכיר אני העדר האהבה שביניכם, בני, זקן ובקי בהוראה הוא, הסכן נא עמו ושלם, כי זה כבוד שניכם וכו' עכ"ל.

ביאור דברי רש"י וארא אל האבות

או יאמר בדרך זה, כי צריך להאמין באמונה שלימה שבכל דור
ודור יש צדיקים, ומי שאומר אשר הצדיקים הראשונים היו צדיקים
ולא עתה, אין לו אמונה אפילו אמונת הבורא, כי כתיב ויאמינו
בד' ובמשה עבדו, ואיתא במדרש אם במשה האמינו בד' לא כ"ש,
אלא לומר לך כל המאמין בצדיקים ועבדי ד' כאילו מאמין
בהקב"ה [מכילתא בשלח], וא"כ צריך להאמין גם עתה בצדיקים.
וזה מרומז בפסוק וארא, וברש"י ז"ל אל האבות, היינו מי שאומר
וארא אל האבות אשר הם דורות הראשונים היו צדיקים ולא עתה,
ושמי ד' לא נודעתי להם, אלו האנשים אין להם אמונה גם בד', כי
צריך לצדיקים שהם בימים ההם. וזה שמביא הזוה"ק ר' אבא פתח
בטחו בד' עדי עד [זוהר שמות], היינו שצריך לבטוח בהצדיקים
ההם שהם נטפלים להשם, כי הצדיקים הראשונים היו ממש בחינת
השם, כמו שאיתא הקב"ה קראו ליעקב אל [מגילה יח.], והצדיקים
שהם בעתים הללו הם רק נטפלים להשם הוי"ה ובכל זאת יכולים
להשפיע פרנסה, כמו שאמר הרה"צ רר"מ זצ"ל מפשעווארסק
שהלבנה אמרה לו אשר באחרית הימים יהיו צדיקים קטנים ויהי'
ביכולתם להשפיע פרנסה ושפע רב. וזה בטחו בד' לבטוח
בהצדיקים ההם שהם נטפלים להשם, וזה עד"י ע"ד, ב' פעמים ע"ד
עולה קמ"ח, שישפיעו לכם פרנסה. וזה שפירש רש"י נאמן לשלם
שכר טוב, היינו אם הוא בן צדיק ישפיע הקב"ה על ידו טובות, וזו
למתהלכים לפני, היינו אבותיהם התהלכו לפני ועי"ז יכולים כם
הם להשפיע טובות הגשמיות.

(עטרת ישועה, וארא)